

USUTEADUSLINE AJAKIRI

1933

LISAVIHK NR. 5

ANATOTI PROHVET

HUGO MASING

AKADEEMILISE USUTEADLASTE SELTSI VÄLJAANNE

ANATOTI PROHVET

HUGO MASING

TARTUS, 1933
AKADEEMILISE USUTEADLASTE SELTSI
VÄLJAANNE

ÖELE

Nooreea hirm.

Tulikuivas õhus, lõõmav päike pää kohal, kõndis vahel üle paljaste mägede väike poiss. Ta oli küll sageli viibind roheliste puude all, kus teeniti Jumalat. Aga ta ei tunnud endal säääl hää ja Jumal, kes end ilmutas neil paigul rõõmsate ja joobnult valutatute inimeste hulgas, kes kirjuis rõivis särasid ning vajusid kokku vanaaegiste ehete koorma all, või takusesse riidesse mäsituna kaebasid sagedaste põudade puhul, oli hoopis teine, kui see, kellest ta oli kuulnud ja lugend. Ta teadis, et esivanemad palju aastaid olid rännand ühest paigast teise, otsides varju ning Tootatud Maad, et Kõrb oli nende sünnimaa. Ja säääl ei kasvand ainust rohelist puud ning Jumal elas liivamarus ja mägede tules.

Ta oli kuulnud vanaaegseist sõdadest, kuidas assüürlased hävitasid Samaria ja kaugele tundmata maale viisid Israeli rahva, kuidas Hiskia hakkas vastu ja Jumal lasi laastata terve Juudamaa: linnad põletada ning raiuda puud ja siiski Jeruusalema päästis vaenlase käest, kuidas assüürlased riisunud maalt nõudsid sõdureid, et minna Egiptuse vastu ning neist, kes ära läksid, ei tulnud ükski tagasi.

Ja ta teadis, et Manasse oli lahkund oma isa teelt ja kumardand maani suure kuninga ees, kes elas kaugel Ninives, oli toond Jeruusalemma ta jumalad ja austas neid ja ta õuekondlased ja preestrid talitasid samuti ning pidasid võõraste kombeid ja kandsid nende riideid. Ja lihtne rahvas oli teind nagu õpetasid juhid, õnnelikud, et nemad ei ole mitte maha jäänd ajast ja uued mõtted ning tõekspidamised ka nendeni on ulatand. Teadis, et Manasse poja tapsid ta õuekondlased, kes tahtsid hakata vastu Assurbanipalile lootes Egiptuse abile ja, et maa rahvas oli tapnud need mõrtsukad, sest nad tahtsid elada rahus; juua oma viina, võida end oma õliga ja oma laste hulgas süüa oma leiba. Ning terve maa austas Manasse tarkust, kes ei teind lootusetut katset katki murda Assuri kuninga iket.

Aga ta oli lugend, et Jumal Samaria hävitas sellepärast, et ta oli unustand oma Jumala teenimise ning taganend ära.

Jahve oli iga ärataganemise maksnud kätte nälja, katku, sõja ja võraste vaevava valitsusega. Kas Israel oli teind halvemini kui Juuda, et ta maale toodi elama võõrad, või ei olnud aeg veel täis? Kindlasti Israel ei olnud pahem kui Juuda, võib olla paremgi veel. Sest Hosea läbi Jumal oli töötand pöördma ta saatuse. Kas tuleb see päev siis, kui Juuda rahvas ning Jeruusalem elanikud lähevad vangi?

Ta isa oli preester Anatotis ja Jeremia oli talt õppind kõik, mis meeldib Jahvele ning, mida ta vihkab. Tal polnud kindlat otsust prohvetite kuulutuse kohta, natukene rahutuks nad tegid ta, kuid ta siiski ei uskund neid ja seletas pojale, et Jeruusalemmas prohveteid peetakse kuninga ja riigi vaenlasteks ning Manasse ajal tapeti sõnalausumata. Ning, et päälinna preestrid ainult naeravad nende üle, kui nad kuulutavad hukatust; ja ei usu neid kui nad räägivad suurest tulevikust ja sellest, kuidas juudid valitsevad terve maailma üle. Sest, et elada, need vägevad ja suured Jumala ja inimeste vahemehed kuulutasid leivatüki või paari tuipoja eest tulevikku vanadele naistele, leidsid üles vargad ja keetsid nõiarohte noormeestele ja neidudele, püüdsid pääseda kuninga kotta ja säääl üksteisest ette jõuda meelituste ning kiidulauludega. Jeremiale jäi aga küsimuseks, kas preestrid on paremad, sest nemadki vahendasid Jumala ja inimeste vahel tapetud loomade kaudu ja liha eest. Mis siis oli üks parem teisest?

Ta kartis, sest ta ju ei teadnud kuidas homme päev võib tõusta ja, mis õhtuks võis juhtuda, oli varjul ta eest. Jahve tuli kindlasti kätte maksma, et ta maal elavad inimesed tast nii vähe hoolisid ja austasid võõraid jumalaid koos temaga. Aga keegi ei mõelnud sellele, ning see ei tulnud kellegi südamesse, kõik elasid rahulikult ja, nagu iga päev, tegid põllutööd, pügasid lambaid, koristasid nisu ja otre ning korjasid viinamarju ja suurtel pühadel rõõmustasid Jahve pale ees iseend ja omi sõpru. Aga Jeremiale paistis, et pole põhjust olla rõõmus, sest tulevikku keegi ei teadnud. Kõigil oli täna küll leiba, küllalt viina ja õli, aga homme ehk juba võõrad viisid nende peorõivad ja nad lamasid kusagil mullas silmad tardunult lahti, joobnud mitte viinast vaid iseendi verest.

Muidugi ta tihti mõtles, et peab minema kuulutama seda, mis ta aimab ja teab. Aga alati ta tõrjus selle mõtte tagasi, teades, et ta on liiga noor ja keegi teda ei pane tähele. Kuid

ta sisemine rahutus aina kasvas ja tagasitõrjutud soov tuli ikka uuesti ja aina tugevamalt. Ning ühel päeval ta ei suutnud enam vastu panna sellele Jumala häälele ja kutsele, ta tundis, et maailma ei ole enam ta ümber, vaid see on ära langend nagu riided ta küljest. Ja sellepärast ta oli maailma jaoks ja mitte iseenda päralt sest tunnist saadik. Me võime ainult mõista, kuidas soov hoiatada libedate ja pimedate teede eest elas ja kasvas Jeremias, aga mitte kuidagi, kuidas see ta alistas. Saame aru sest kuidas Jumal inimesele läheneb, aga millal ja, mis viisi Jumal teeb inimesest oma käskjala, seda me teame samavähe kui seda, millal ja kuidas kevadel pungadest saavad lehed puule ja õied. Kas inimene, kellele kutse tuleb, seda ise teab kuidas ta tuli?

Ta teab, et Jahve on ta valind prohvetiks ning teind omaks suuks maailmale juba enne kui ta sündis, ning kuigi ta alles on noor ta peab siiski õpetama vanu ning mitte neilt õppima. Ja neil ei ole õigust talle ette heita, et tal puudub pieteet, õiged kombad ja austus halli pää vastu. Sest ta ei pea mitte kõnelema omi mõtteid ja kuulutama selleks, et saada kuulsaks ja lugupeetud meheks, vaid ta räägib ainult seda, mis Jahve talle ütleb, temale auks ning mitte iseendale. Kuid sellel sõnal oli vägi kõigi rahvaste ning kuningriikide üle, see tõelistus kindlasti, kuigi vahel väga kaua aja pärast, see oli nagu uus maailm ja uus elu, mis vana tõrjus kõrvale ja ise kasvas asemele. Jumala sõna oli Loov Sõna maailma algusest lõpuni ja prohveti suust tulnud, ta polnud kaotand oma loovat jõudu. Kui ta sisaldas õnnetuse, siis see kindlasti tuli, kui tas oli õnn, siis inimesed selle kindlasti leidsid. Aga keegi ei teadnud kui palju võtab aega sõna väe muutumine teoks, kindel oli ainult nagu Jumal Jeremiale ilmutas esimeses nägemuses mandlioksast (šākēd), et ta on alati valvamas (šōkēd) omi sõnu ja peab neid meeles nii, et nad kindlasti täituvad.

Ta näeb juhtumisi keevat pada, millele tehakse tuld alla põhja poolt, ning ta on kindel, et Jahve seda tal on lasknud näha, näind ta seda on sageligi, aga tal pole kunagi meele tulnud, et see on enam kui lihtne igapäevane sündmus: pada, mida aetakse keema mandlihagudega. Nüüd kui Jahve talle seda on näidand, ta on tõesti näind seda, mida pole veel, aga mis on varjul olevas. Sest nagu tuld tehakse põhja poolt niisamuti tuli tuleb üle kõigi maade ja nende elanikkude põhja kaarest, kus Jahve elab.

Nad tulevad ambude ja odadega, halastamatud ja õelad ning nende tulek on nagu Jumala vana vaenlase — mere — kohin (6 22 j.), nii ruttu nagu pilved taevas ja kärmemini kui lendavad kotkad (4 13). Küladest inimesed pagevad kindlaisesse linnadesse (46) sest ikka ja ikka tuleb ärevaid ning kohutavaid teateid esmalt Tanist, siis Evraimist (4 15). Ning siis nad tulevad üle Juuda nagu kuiv tulikuum kõrvetuul (4 11), hävitavad linnad ja tapavad kõik inimesed nagu verejanulised lõvid (47), ja need üksikud, kes pääsevad veel kuidagi, põgenevad vanaaegistesse pelgupaikadesse, koobastesse mägedes (4 29). Ning terve maa on tühi, varemeid täis. Kotkad ja rongad kriiskavad lahti nokkides surnuid. Kuum õhk on täis mädanemislõhna. Ja vahel harva läbi tühja maa, üle põletatud põldude ja lõhutud külade, kärmelt nagu röövlinnud, verejanulised nagu tondid, mõned hilistund ratsanikud tormavad Jeruusalema poole. Kuigi see katsub veel kuidagi saadale lepingu vaenlasega, tehes enda ilusaks ja ihaldatavaks, riietudes purpuri ning kulda, silmalaud määrib antimoniga ja keha võiab kallite araabia rohtudega, vaenlased ei hooli tast. Ning kisendades oma mõrtsukate käes, nagu sünnitusvaludes, oiates ja käsi ringutades sureb Jeruusaleem (430 j.).

Aga nad ei hävita ainult Israeli ja Juudat, vaid kõik rahvad ja terve maailma (4 23—26, 27—31). Ei tule arvata nagu Jeremia oleks teinud sihilikult need kirjeldised nii õudseiks, ta nähtavasti elas selle koleduse tundes, nägi kõike seda, mis ta oli kuulnud sõjaaegadest ja lugend. Ta elas kogu aja palavikus ja hirmus, nägi vaenlaste salku oma ees, kuidas need nagu koe-rad kõik hingelised otsisid üles maalt, nägi surevaid ning kuulis korisevat lõhutud ja puruks tallatud kehi, lõhki lõigatud rasedaid nägi ning seinte ja kivide vastu puruks peksetud lapsi. Silmas kärbeste karju vere ja mäda kallal, vareseid kisklevat omavahel jalad vajund päikeses hauduvaisse haisevaisse siskondadesse. Kuulis kuidas raisakullid kriiskasid teibaisse aetud kehade ümber, keda tuul sääli veeretas ringi. Nägi vaenlasi pidutsevat juues verrega segatud viina, istudes inimeste nahkadel ja lõbutsevat end vangidele nõelu torkides kehha. Vaatas järgi põgenejatele, kes tundsid, et nende jalad on hakand kinni maa külge, nägi koopaisse peitunute arglikke ja ettevaatlikke samme. Ning kogu aja kuulis pasuna häält, sõjakisa, hobuste hirnumist, kapjade plaginat, kuulis tapetute langemist maha, karjatusi, kriiskeid ning vihast kõrvetuult.

Aga ta ise ei teadnud, kes olid need vaenlased, kellede tulemist ta kartis, ta ei mõelnud ühelegi poolmetsikule või hari-tule, veel verejanulisemale rahvale, ta teadis, et Jahve nad saadab ning sellepärast nad pidid tulema põhjast (45—8 6 22—26 25 9; 413—17 8 14—17). Talle ei olnud tähtis, kas kusagil põhjas selline rahvas oli olemas ja kas see üldse kunagi tuleb hävitusretkele. Poliitilised sündmused välises maailmas pole prohveteile kunagi olnud nii tähtsad ja erutavad kui paljud teadlased on arvand.

Selle kuulutamiseks Jeremia peab enda seadma valmis, alles hiljem ta saab teistsuguse ülesande. Tõepoolest ta peab enda valmistama sõjaks ja Jahve abiga olema kindlus, mida ta vastased ei suuda alistada. Tal on valida: kas kanda Jumala viha, mis ta sõnakuulmatuse eest võib hävitada, või kuningate, vürstide ja preestrite ning rahva piinamist, sugulaste kavatsusi teda tappa, ministrite ja parteijuhtide ning valitsevate klasside vaenu. Prohvet olla, tähendab olla linnuprii. Teda võivad kõik teotada ja pilgata, igaüks võib naerda ta üle seda enam, mida rohkem ta teda kardab. Ja tal pole üksigi olles rahu, sest kui inimesed teda, kel pole kindlat paika maapääl, enam piinata ei saa ja ta istub hämaruses, siis Jumal tuleb ja ajab ta jälle selle kiskujate karja, moraali austava ja välismaisest haridusest läbi imbund seltskonna hulka, kes kuidagi aru ei suuda saada sellest, et on olemas inimesi, kes ei näe ega mõista maksva korra hüvesid ning end ei lase lubadustega ära osta. Ta ainus lohutus on, et tast saab raudne sammas ja vasest müür, nii et valitsevad õilsad ja peened isandid, ning neid imetlevad ja kadestavad orjad ei saa talle teha midagi, sest temaga kaasas on Jahve ja teda kaitseb ta Jumala vägi.

Ja ta läheb Jeruusalemma, kisendab tulevasest hukatusest ja seletab, miks see tuleb rahva üle. Jahve ei ole rahul sellega mis on ta rahvas praegu. —

Mäletan su noorustruudust armastust mõrsjapõlve, käimist mu järgi kõrves, külvitul maal.

Jahvele siis oli Israel püha, lõikuse esiosa

Kõik teda sööjad said süüdi, häda tuli nendele.

Mis ülekohut leidsid te isad mus, et kaugele läksid must ja käisid tuulte radadel — siis tuuleks said —

et ei öelnud: „Kus on Jahve, kes meid üles tõi Egiptuse maalt, kes juhtis meid läbi kõrve, läbi rohtlaante ja aukliku maa,

kuiva ja surmavarju maa, millest keegi läbi ei käi,
kus inimene ei ela.“

Ja ma tõin teid viinamägede maale ta vilja ning aardeid
[sööma —

te tulite ja reostasite mu maa, pärisosa jälestatasite mul.

Preestrid ei mõelnudki öelda; „Kus on Jahve?“

ja käskude teadjad ei tunnud mind ja karjased polnud truud
ja prohvetid vaimustusi Paalist ja kasutule järgnesid.

Seepärast ma riidlen teiega ja te poegi poegiga riidlen.

Minge ometi kittide saarile ja saatke Kedari ja vaatke

pange hoolega tähel ja vaatke, kas sellist on olnud?

Kas rahvas jumalad vahetand — Jumal polegi nad?

Ja mu rahvas vahetas oma au kasutu vastu!

Kohkuge taevad seepärast ja ehmuge, tarduge väga,

sest kaks mu rahvas kurja on teind: minu jätnud nad,

allika elava vee, et endile kaevata kaeve,

lõhki seintega kaeve, mis vett ei pea.

Kas ori on Israel? Kas ta orjapoeg?

Miks siis ta saanud on saagiks, ta üle mõiravad lõvid,

teinud paljaks ta maa, põletatud linnad, elaniketa.

Ka Novi lapsed ja Tahpanhesi söövad paljaks lagipää sul.

Kas seda sulle ei teind unustus Jahve, su Jumala?

Karistagu sind su kurjus ja manitsegu ärapöörd

ja tea ja näe, et paha ja kibe unustus Jahve, su Jumala,

ja, et mu kartust sul polnud. Ütles Issand, Jahve Sebaot!

21—17, 19

Siin avaldub prohветеile tavalik tagasivaade ajalukku ning selle aja ülistus, kus Israel veel elas kõrves Jahve juhatuse all. Sest ajast alates on olnud ainult ärataganemine. Rahvas on oma kaunima ehte, (232) oma Jumala, unustanud juba lugemata arv päivi. Ta on vahetanud kõik endised varad kaanani kultuuri vastu ja saanud vaimliselt orjaks neile „kõrgemalseisjaile“. Vaen selle kõrge, vana ja peenendatud kultuuri vastu avaldub juba rekablaste arkaiseerivas liikumises ning raamatprohvetid ei suuda küllalt manada neid „hüvesid“, mis sõltund kultuurist. Päämised selle kummardajad muidugi olid juhtivad ringid ja sellepärast hukkamõist pöördub nende vastu esiti. Neile võimaldas kulturiseerumine eraldumise lihtrahvast, ja mida kaugemale ja kõrgemale nad said sellest, seda kergem oli neil valitseda ja seda

Jerusalem.

endastmõistetavamaks sai, et nad on isandad. Nad põlgasid Siiloa vesi ja otsisid võõrsilt paremat, tundmatut ja arusaamatut, sest see võimaldas eraldumise. Kui häda tuli, siis nad muidugi pöördusid jälle maa jumaluse, Jahve poole, nagu need võõrsilttoodud, kes hädas metsloomadega palusid endale assüüria kuningalt maajumaluse preestri. Nad ei mõelnud aga kunagi, et Jahve karistada võis, ei pärand üldse, miks juhtus midagi, — sest nad elasid oma teada reaalses, tõsiasjade maailmas. Prohvetite arvates aga iga õnnetus oli karistus ärataganemise eest. Ja selle alla käisid juba lepingutetegemised ühe võõra rahvaga teise võõra rahva vastu (Hos. 7 11 Jes. 30 1 jj. 31 1 jj. Jer. 2 33. 36 l.), sest sääl rahvas ei tugend enam oma Jumalale ainuüksi. Israel oli naine ja Jahve ta mees ja lepingutegemine võõrastega, üldse nendelt miskigi ülevõtt, oli andestamatu abielurikkumine. Seda algset suhet Jumala ja Israeli vahel Hosea ning Jeremia rõhutavad eriti ja selletõttu neil on võimalus eriliselt kujukalt ning selgelt näidata, kui lootusetu ühelt poolt on olukord, aga kuidas siiski veel võib oodata ja tugeeda Jahve muutumatule armastusele.

Paistab, et Jeremia oma tegevuse alguses kõneles ainult sellest põhilisest vaatest hiljemgi sellele veel tulles tagasi. Alles pärastpoole ta hakkab sõitlema rahva üksikuid vigu, milledest esikohal Jeremia juures seisab juba nimetatud põhjusel abielurikkumine (3 8 j 5 7 7 9 9 1 13 27 23 10, 14 enamik kohti Jeremial), mida ta kõnedest järeldades maa pidi olema täis Keebast Peerseebani. Kõrgemalseisjad ei hooli sest kui neil nende sihtide saavutamiseks vaja on tappa vaeseid (2 34 j.). Nad ei hooli sugugi orbadest ning leskedest, korrast ega kohusest. Kohtunikena nad ei mõista õigust ja iga liik pettust on lubatud, et saada rikkaks ja minna rasva (5 26—28). — Kõigi teiste ning sarnaste kaebuste juures ei tohi unustada kaht asja. Esmalt: meil pole alust ega õigust oletada, et tolleaegsed juudid oleks olnud kõige kurjem ja ülekohutusem liik inimesi maailmas. Nad polnud ei paremad ega halvemad kui teised idamaalased või praegusaegsed inimesed. Inimene ei muutu sisemuselt kümnetegi aastatuhandetega. Prohvetid teadsid seda muidugi väga hästi, et kusagil pole paremaid. Ning siiski nad sõitlesid neid. Sest nad ei väljund mitte mingist maksvast moraalireeglistikust (nagu arvavad paljud teadlased) ette heites, et neist käskudest ja keeldudest ei hoolita. Selleks, et kasuistliku moraalikoodeksi abil õpetada rahvast, polnud vaja olla prohvet, seda võis igaüks, kes mõistis lugeda. Prohveteil

oli algselt ainult Jumalateadvus (23 9) ning see, mis nad teadsid ja tundsid Jumalast oli nii võimas, valdav ja ääretult suur, et pöördudes selle jumaluse valitud rahva poole nad nägid meelt-heitest ning kohkudes, milline ületamatu vahe on nende vahel. Nad said aru, et see roniv ja nürune rahvas polnud väärt oma Jumalat. Ja alles siis nad hakkasid otsima, kus seisavad ja elavad vead, mis reostavad Kõikvägeva rahva. Kuid kunagi nad ei nõudnud rahvalt endaparandamist, nad nõudsid ümberpöörmist, mitte kõlbliste reeglite pidamist, vaid Jumala väärseks saamist.

Võibolla, poleks prohvetid kuulutand kunagi nii kategooriliselt hukatust, kui nad oleksid kusagil leidnud mõned, kes oleksid vastand nende nõuetele. Aga nagu see loomulik ongi, nad ei leidnud kusagilt sarnaseid. Polnud ime, kui nad puudusid alama kihi hulgas (54 j.), aga neid polnud juhtidegi seas. Prohvetid valetasid ja preester-kohtunikud seletasid jumalikkku seadust nii, kuidas see neile antud silmapilgul oli kasulik. Ning hagankerget rahvamass, Jeremia sõnade järgi, oli sellega nõus (530 j.). See on täiesti arusaadav miks. Sest mass ei kannata seda, kui ta hinge kallal näritakse ning talle püütakse teha selgeks, et ta on väärtusetu. Prohvetid kõnelesid neile muidugi sellest, et Jumal nad on valind ära kõigi maailma rahvaste seast, kes iialgi pole väärt isegi orjama Jumala lapsi. Preestrite talitusviis on vähem arusaadav, aga arvatavasti Jeremia heidab neile ette seaduste väärnamist. Sama väär kui rahvast kuulutada siin pimestatud olemise eeskujuks, sama väär oleks öelda, et prohvetid ja preestrid oleksid olnud tahtlikult viimased lurjused. Kõik nad olid harielikud inimesed nagu neid tänapäevgi võib leida igas kirikus, igas usulahus ja igas poliitilises parteis. Kuulajale meeldib kui teda kiidetakse, hüütagu siis teda kas vagaks ja äravalituks või selgeltmõtlevaks ja igasuguseid põhihelisid taipavaks. Ning kõneleja on õppind, et nii peab kõnelema ja on enamasti veendund selles, mis ta räägib, ja usub sageli kõige suuremaidki lollusi, sest need on kauase rahvajuhtimise järgi talle saand ainsaks tõeks. Ta on esmalt enda suggereerind ja siis katsub seda teiste kallal.

Tulemus on muidugi, et rahvas elab õnnelikult ja rahus uskudes narrusi ja tapab igauhe, kes teda püüab äratada sellest magusast unest, või nad seletavad, et need on ju samasugused surelikud nagu nad ise ja sellepärast, mis need kõnelevad pole

sugugi tähtsam ega sügavam kui see, mis nad kuulevad igalpool (5 13), olgugi et need inimesed on nagu valvurid tornis, kes ennem näevad vaenlase tulekut ja hoiatavad (6 16 j.). Jeremia armastab oma maad ja rahvast vaatamata kõigile eksimistele, kangekaelsusele ja ülekohtule, mis ta teeb, tal on sõpru ja sugulasi, keda ta meeeldi tahaks päästa. Vahel ta loodab selle olevat võimaliku (3 21 jj. 41 jj. vrdl. 3 16 jj.) vahel aga ta on kindel, et keegi ei pääse (5 1—14 141—153), sest Jahve on ta pannud otsima metallijäänete seast puhast metalli, aga ta ei ole seda leidnud (6 27—30), ta on otsinud nagu marjakorjaja, tõstnud iga lehe, et leida kas või mõnegi ivakese, mis pole kukkunud veel maha ja saand poriks. Aga ta ei ole midagi näind (6 9) ja peab ütlema kibeda lootusetusega, vastu pannud ning mitte enam suutes:

Kellele pean kõnelema ja hoiatama, et kuuleks see?

Vaata, eestnahaga kõrvad neil tähele panna ei saa.

Vaata, Jahve sõna häbiiks neile saand,
ei meeltmööda ta.

Ja täis olen Jahve viha väsind talumast teda,
valama pean ta lapsukesele tänaval
ning noormeeste nõupidamispaigule samuti (6 9 jj.)

Jahve on luband oma sõnad Jeremia suus teha tuleks, mis ära sööb puuhalgudest rahva, kes on sellega rahul, mis nad on: on end vandund võõraste jumalate ning võõra kultuuri omaks (5 14.—7. 11. 12.) ja ometi peavad end Jahve rahvaks ja äravalituiks. Ja kui tuleb suur häda, nagu põud, siis nad tulevad talt abi paluma ja nimetavad teda Israeli ainsaks lootuseks ning päästjaks kitsal ajal (14 1 jj.). Nad ei mõtlegi sellele, et nad oma igapäevase eluga, arvamiste ja hinnangutega on nii läind teist teed, et neil Jahvega pole enam midagi ühist ja neil õigust pole teda appi hüüda kunagi. Jahve keelab Jeremial paluda selle rahva eest ja ei taha teda näha. „Ja kui sünnib, et nad sulle ütlevad: ‘Kuhu me peame minema?’ Siis ütle neile: „Nii ütleb Jahve: „See, kes surmale — surma ja see, kes mõõgale — mõõga ja see, kes näljale — nälja ja see, kes vangipõlvele (on) vangipõlve (jaoks)“. Ja ma läkitan nende kallale neli suguvõsa, ütleb Jahve, mõõgad tapma ja koerad lohistama ja taeva linnud ja maa elajad sööma ja ära hukkama (15 2 j.).

Jeremia teadis, et see tuleb nii, aga ükski ei võtnud ta sõnu südamesse, sest kõigil oli tegemist nii praktiliste ja elu-

lähedate asjadega, et nad oma elu unustasid ära. Valitsejail oli vaja leida üksilugu uusi vahendeid, kuidas vaos pidada allasurutud kihte. Need ägasid ja kaebasid, et võim ning varandus maailmas on ebaühtlaselt ja ebaõiglaselt jaotatud ja nende suurem ja palavam soov oli jõuda niikaugele, et ka neil oleks inimesi, kelledele vaadata ülalt alla ning, keda porri tallata. Ja, et seda lõbu neile lubada, valitsejad lasid neid vaevata kaitsetuid olendeid: leski ja orbe, kuni nad sellise eluga kord jõudsid haljale oksale ning siis blaseerunult võisid imeda tühjaks neid kihte, kust nad ise pärit olid, kõrgeprotsendiliste laenude kaudu said nendelt kätte maalapikesed ning kogu varanduse. Ning keegi ei tahtnud mõeldagi sellele, et päeva järgi võib tulla öö, seda nad ei uskundi.

Oma prohvetitegevuse esimesel järgul Jeremia kui üldse siis arvatavasti harva kõneles avalikult, sest kõik, mis võib asetada sellesse on liiga refleksiivset laadi, nagu iseendale öeldud. Igatahes on võimatu määrata, kus ta on kõnelend, kelle poole pöördunud. Tavalikult prohvetid kõnelesid templeis suurte ja vähemate pidustuste puhul, sest siis rahvas oli kõige enam see, mis ta oli tavalikult ning inimesi oli koos kõige rohkem. Nad kõnelesid turgudel ja linnavärvail, kus üksikud inimesed olid kokku juhtunud kaupleva või protsessima, vaatama linnatulevaid võõraid ja ajama juttu. Kõnelesid siis, kui suure loodusõnnetuse või ähvardava ohu puhul väljast, oli kuulutatud paastupäev ja templiõu oli täis kotiriides leinavaid ja kaebavaid inimesi. Tihtipeale, et suurendada rahva tähelepanu, nad astusid üles laulikuina või rõivastusid kuidagi silmatorkavalt.

Midagi ei parane maailmas.

Tavalikult arvatakse, et Jeremia esimene tegevusperiood lõppes Josia reformide aegu (622). Oletatakse, et Jeremia vaiks kuni Josia surmani (609) olles nõus kõige sellega, mis kuningas tegi. Kuid on ka neid, kes arvavad, et Jeremia neis reformes ei näind midagi erilist ning hädad ning ta vaikimist seletatakse austusega kuninga isiku, ta püüete ning asja enda vastu. On aga ka neid, kes tundes, et see pikk vaikimisaeg on seletamatu ning samuti see, et Jeremia Josia reformikatseist midagi ei kõnele — väidavad, et Jeremia üles astus päale Josia surma ja ta raamatu

koguja arvamine, et ta tegevust algas 627 (kuid ka seegi koht: 12, on mitmeti seletatav) on vale. Jeremia päätegevusjärg algas alles Josia surma järgi ning kõik see, mis tavalikult asetatakse enne seda on sama hästi mõistetav ka ajast pääle seda. Tekst, millest harilikult loetakse välja Jeremia suhe reformile (11 1 j.) on mitmeti seletatav ja ei pruugi olla Josia ajast.

Kindel paistab, et kui üldse oletada kolmteist aastat kestnud vahemikku Jeremia tegevuses, siis sellele peab leidma parema seletuse kui seda on tehtud senini. Sest prohvet pole kellegi käsuõpetaja ja on raske oletada, et Jeremia selles reformis leidis kõigi oma soovide täitumise, sest kõik muutused olid puhtkultilised ning neist asjust prohvetid kunagi suuremat ei hoolind. Võiks olla, et kõned paganate vastu, (46—51) mida tavalikult ja paljuil kohtadel veenvate põhjustega ei peeta Jeremia omaks, tuleksid asetada, niipalju kui nende ehtsus on usutav, sellesse aega, sest kutsumisvisioonis Jeremia saab prohvetiks kõigile rahvastele ja midagi ta peab olema kõnelend ka nende kohta, sest seda kõik prohvetid on teind. Teine võimalus seletuseks on see, mida keegi seni pole kasutand. On väga võimalik, et eelpool käsitletud kõned pole mitte ajast 627—22 vaid 627—609, sest esmalt: on meil kõigi prohvetite tegevuse algpäevist säilind võrdlemisi vähe, kuna nad ei olnud tuntud ning keegi ei tradeerind sellepärast nende sõnu, ning ise nad vaevalt kirjutasid midagi üles. Teiseks, pole sellele sugugi takistuseks see, et Jeremia mingit selget seisukohta kusagil ei avalda Josia reformide suhtes. Sest seda reformi, mida tavalikult pöördepunktiks peetakse Israeli ajaloos, ning millest väljuvad kõik teooriad, kindlasti on hinnatud üle ja tasse sisse loetud asju, mida sääl üldse ei leidu. Tal oli kindlasti sama vähe tähendust kui Asa või Hiskia reformel, ja Jeremial oli sama vähe kohustust selgitada oma suhe taga nagu Jesajal või Miikal Hiskia reformiga, sest kõik nad on olnud puhtkultilised ja väljund preesterlikest ringkondadest. Kultiline vabadus võõraist mõjudest tagas poliitilise iseseisvuse ning sõltus sellest. Prohveteile pole kumbki olnud eriti tähtis. Josia reformi kirjeldus on pärit preestrite ringest ning selle tõttu paisund laiaks ning tähtsaks saand eriti pääle vangipõlve. Mingeid juriidilisi või moraalseid uuendusi Josia ei viindki läbi. Neid polnud kavatsetudki. Siin pole koht arutada, millise seadusraamatu alusel Josia reformid teostusid, igatahes see polnud viies Moosese raamat, vaid ennem

mõni unustusse jäänud Jeruusalemma templi rituaali kirjeldus, mis võeti uuesti tarvitusele pääle Manasse ärataganemisaega. Meile võib selline sündmus paista kaunis tühine, aga vanal idamaal rituaal sisaldas religiooni.

On võimatu esitada kõiki vaateid 11 1 j. kohta. Kui ta üle lugeda, siis jääb tervest loost nii segane tunne, et on kindel, et sellega kõik asjad pole korras. Selle autor embkumb, kas on tahtnud tást teha Josia reformi propageerija Josia eluajal, või on Jojakimi valitsuse algul tühistatud Josia reformid ja Jeremia on püüdnud neid alal hoida. Tekstist on näha, et küsimuse all oli võõraste jumalate teenimine. Josia ajal see oli igatahes ametlikult keeldud, edaspidi seda keegi ei takistand. Võibolla, et Jeremia astus üles ametliku lubamise vastu, kuid igatahes pole kirjeldus sellest teost ei Jeremialt ega Parukilt. Võimatu täiesti on seda kohta nii seletada, et Jeremia oleks olnud Josia reformi aegu selle rändjuttustaja maal ja linnas, sest reformikirjelduse järgi 2 Kun. 23 1 j. polnud seda vajagi, kuna terve rahvas nõustus reformide aluseks oleva raamatuga. Rohkem sellest tekstist välja lugeda ei tohi, sest kindel on, et selle kallal paljud hilised on olnud töö ja muutnud ning teind lisandeid. Ja võib olla, et 11 1–13 üldse pole usaldatav ja mingil ajaloolisel sündmusel ei tuge, vaid terveni on lisatud nagu ka lugu sellest, kuidas Jeremia hoolitseb väga sabbati pühitsemise eest (17 19 j.). Sellised sündmused võisid juhtuda ajal pääle vangipõlve ja nad viidi tagasi aega enne seda, et rahvas aru saaks, et nende tegude pärast, mis nad teevad nüüd, nende esivanemad on pidand minema vangi.

Josia oli viimane iseseisev ja väliselt vägev Juuda kuningas, sest ta valitsuse all oli ka suurem osa, kui mitte terve, endine Israel. Kuigi vist tublisti olenev preestreist, ta siiski tegutses sirgjooneliselt ning kindlalt. Aeg aga oli pinev, täis lagunemisi ja uuesti kindlustumisi, nii segane, et miski polnud enam uudiseks. Assüüria oli kulutand liiga palju jõudu Egiptuse allahitsemiseks ja valitsemiseks ning jätnud hooletusse teised piirimaad, kus algas purunemine ja kasvasid ohud. Võibolla, et juba enne kui Nabupalusur enda 625 kuulutas iseseisvaks Paabelis, olid lahku löönd ka teised provintsid. Esimesel pilgul see lagunemine tundub imelik, kuid assüürlased polnud enam see rahvuski, mis paarsada aastat tagasi algas vallutusretke, nad olid saand aramealasteks. Esimene puhang religioosset ärevust tegi kuningadki ükskõiksemaks ning nad nähtavasti piirdusid

seniste piiride alalhoidmiskatsetega või ei teind üldse midagi, vähemalt, mis puutub Assurbanipali poegi. Siiski oli Ninive võim veel nii suur, et Meedia Küaksares ja Nabupalusur kaua aega vahelduva õnnega sõdisid Assuri vastu ja alles 612 suutsid vallutada Ninive, mis nii põhjalikult kadus ajaloost, et paarsada aastat hiljem ei teatud enam midagi ta olemasolust kõnelda võõrastele. Harrani jäi mõneks aastaks püsima veel Assuruballiti valitsuse all mingi pärariik, mis oli nähtavasti liidus Egiptusega, kellele tasuks lubati Palestiina. Kui vaarao Neko 609 omi õigusi tuli seadma reaalsele alusele, Josia astus talle vastu igavesel lahingupaigal Megiddo juures ja suri lahingus saadud haavadesse. Arvatavasti ta toimis sel puhul iseseisvalt ning mitte Nabupalusuri liitlasena.

Josia surm hävitas kõik uhked lootused ja kaebelaule ta surma üle lauldi veel sadu aastaid hiljem, sest hilisema põlve rahvale oli arusaamatu, kuidas Jumal nii võis hukkuda lasta omale meelepärase kuninga. Rahvas seadis ühe ta poegi kuningaks, aga see ei meeldind vaaraole ja ta lasi selle viia vangi Egiptusesse ning Jeremia käsib (22 10 jj.) nutulaule laulda selle üle, „kes on ära läinud ja ei tule enam tagasi, ega näe oma sünnimaad.“ Võibolla, vaaraole ei meeldind, et rahvas toimis ta nõusolekuta, võibolla, et valitud kuningas sõbrustas kaldealastega. Ta pani tühjale kohale ühe teise Josia poja andes talle uue nime: Jojakim. See toiming pidi tähendama, et kuningas oma olu ja hingegi on saanud vaaraolt. Mõni aasta hiljem (605) Neko kaotab Karkemisi lahingu ja selle tõttu Juuda saab rippuvaks Paabelist, Jojakim nähtavasti oskas näidata oma alistuvust uuele isandale, sest teda ei tagandatud ta kohalt. Häa suhe Egiptusega siiski jääb püsima (26 20 jj.).

Josia surm kindlasti pani rahva kahtlema ta vagaduse Jahvele meelepärasuses ja andis toe paganlustund Jahve kumardamisele, nii et pole imestada, et Jojakim pärastiste põlvede arvates ei teind seda, mis oli Jahve meelepärast. Jumalale ei meeldind Josia viisid, vaid ta oli rahul olnud Manassega. Nii oletati. Ja Jeremial oli suur põhjus hakata hukka mõistma kõike, mida kuningas tegi ja rahvas pooldas. Muidugi, ta peagi sattus teravasse vastollu nii kuninga kui ta alamatega. Jojakim, vaatamata sõltuvusele Nebukadretsarist, sümpatiseeris egiptlasi ja Jeremia oli selgesti kaldealaste poolt nii et vastuolu selle tõttu veelgi teravnes. Pääle selle Jojakimi esimene mure oli endale

ehitada uhke loss, milleks muidugi vaja oli eksploateerida vaesemaid kihte. Jeremiale tundus naeruväärne, et armetu ja võõraist olenev kuningas uhkeldab nii ja ta võimas isa seda mitte ei teind. Sellepärast Jeremia kuulutab, et ta ei saa mitte korralikku matustki, vaid ta visatakse auku nagu eesliraisk Jeruusalema väravate ette (22 13–19). Selline kuulutus kui see kuidagi pääses avalikkusse, muidugi halvendas ainult suhteid.

Jojakimi valitsuse algusaastal Jeremia saab käsu Jahvelt seista templi välisel õuel ja kõnelda just nii nagu ta peab. Ta ei tohi olla arg otsides kompromisse ning püüdes pehmendada valje sõnu. Ta ülesanne on seletada kõigile, kes tulevad templisse, et kui nad ei kuule prohvetite sõna ning ei talita neile antud käskude järgi, siis Jahve hävitab Jeruusalema nagu Siilo ja teeb, et terves maailmas vandeandmise puhul öeldakse: kui ma mitte ei tee nii, siis sündigu muga, nagu sündis Jeruusalemaga (26 1–6). Käsud, millede pidamine kohustav, on ikka needsamad. Esikohal seisab nõue, mida keegi praegu ei asetaks sellele, kaitsetuid, abituid ja kodanikuõigusteta inimesi ei tohi rõhuda. Selle nõude taga ei seisa paljas humaansus, vaid veene, et inimesed, kes neid piinavad ei ole väärt inimese nime, kuna nad vaevavad jõuetuid, kes miskit viisi ei saa end kaitsta. Teine primaarne nõue on, et austada ei tohi võõraid jumalaid. Ja alles siis ta nimetab vargust, tapmist, abielurikkumist ja valevannet; aga need ei kuulu põhiliste eksimuste hulka. Kõige pahandavam aga on see, et ülbed ja võimuahned võõraste jumalate kumardajad end peavad Jahve väärseteks ja aina kõneledes ta templist, kindlasti loodavad Jahve abile ning templist minnes väidavad vagalt ja hardunult, et neid on aidatud ja nad on jõudu saand. Kui seda neile pole muuks vaja kui sarnaseks elamiseks nagu ennegi, et teha nagu varemini. Inimesed kõik päevad elavad vereimejatena ning nende lootus tugeb kõigile muule, ainult mitte Jumalale, kui neil paljast harjumusest ja traditsiooni pärast on vaja minna templisse, siis nad on vagad ning ei teagi kuidas seda küllalt Jumalale näidata ja kaasinimestele. Püütakse tuua võimalikult väärtuslikke ohvreid Jahvele, aga selle kohta Jeremia peab ütlema:

Tuliohvidr tapaohvreile paisake liha õgige siis!
 Mina pole öelnud te isadel ega käskind neil,
 siis kui tõin nad Egiptuse maalt miskit ohvrite kohta.
 See vaid oli, mis käskisin neil:

„Kuulge mind, siis olen teile Jumal, teie mu rahvas
Käige, et hästi teil läheks kästud teid (7 21—23).

Igatahes järgneb kõigist, et Jeremia ei hinda tavalikku vagadust: ei ohvreid ega lootust templile ning ta austamist puutumatu paigana. Ta eitab, et need on Jumala tahtmisega kooskõlas. Selle eituse sisu me ei ela praegu enam läbi nii sügavana, kuulmatuna ja koledana kui Jeremia kaasaegsed. Need kohkusid seda kuuldes samuti nagu praegused vagad kui neile öeldakse, et maksev kõlblus ja moraal üldse pole Jumala kästud. Sest neil päevil mõõdeti inimese vagadust ohvrite arvu ja sagedusega nagu seda praegu mõõdetakse viisipärase ja korraliku eluga, kirikuskäimisega ja austusega kõigi ammumaksva vastu. Jeremia eitab seda kõiki, millest koosnes selleaegne vagadusavaldus: põletis ning tapaohvreid (7 21) suitsetamisohvreid (620) ja ümberlõikust (9 24). Võiks öelda, et ta tahab nende asemel kõlblist elu nagu teisedki prohvetid. Aga see, ühe Vana Testamendi teadlaste rühma väide, on enam kui kahtlane. Kindel on, et prohvet pole esijoones mitte moraaliapostel vaid Jumala saadik, ta ülesanne pole viia inimesi kõlblisele elule, vaid lähedale või lähedamale Jumalale. Kuid nad kõnelevad kõlblusest ning inimesile heidavad ette eksimisi moraali vastu, siis nad kunagi ei pea moraali sõltumatuks iseenda ette elavaks suuruseks, neile vaga inimene ei ela moraalselt, vaid vaga inimese elu on moraalne. Sellespärast nende nõuded kõlbluse suhtes pole üldse kõrvutatavad praegusaegsete nõuetega ja käsk pöörda ümber kurjalt teelt tähendas palju enam kui käsk jätta moraalivastased teod.

Võib paista imelik, et Jeremia arvas, et neil, kes kuulevad ja kuulavad Jumalat, läheb hästi siinses maailmas. See pole enam imelik kui meenutame, et juudid vähemalt enne vangipõlve ei uskund igavest elu ning oli loomulikult kõigist loomulikest asjust, et inimene midagi saab oma kuulmise eest: et ta rahul on oma eluga, et see talle meeldib ja ta elada võib rõõmsalt ning õnnelikult. Meie oleme harjund vähemalt avalikult mõtlema teisiti, sest meie tunneme end mürdosadena maailmas, vanal Idamaal aga igal vagal oli õigus end pidada mikrokosmoseks.

Terve rahvas peaaegu on Jeremiale kuri sellespärast, et ta kadu kuulutab templile. Arvatakse, et usk templi puutuma-

tusse alguse sai sellest, et Hiskia ajal Sanherib ei suutnud võita Jeruusalemma, ning Josia reformid usku pallaadiumi veel suurendand. Selles arvamises võib kahelda, sest aine või paiga puutumatus ta enese pärast pole ainuski rahvas maailmas uskund. Kui Miikale ei tehtud midagi ta kuulutuse pärast ja Jeremiat taheti tappa, siis see näitab, et vahepääl usk Jahve vägevusse ja suurusse oli kasvand ning ta saamas ainsaks Jumalaks, samuti aga kasvand Jahve seotis Jeruusalema templiga, nii et templihävituse oli suur hoop Jahvele. Sellepärast Jeremia oli neile jumalateotaja ja surm paistis ainus karistus talle. Nad ei võindki Jeremiast aru saada, sest talle polnud Jumal nii seotud templiga kui selle templi preestreile, ning terve kõne keerles Jumala tahtmise ümber. Seda kuulajad ei võind mõistagi, sest Jumal oli nende arvates normidega seotud võim, Jeremia teades aga mitte. Nagu kõik vagad nad tundsid kohustust Jumalale tulla appi, teda kaitsta ja toetada ning Jeremia oli vaja tappa kuna ta naeris vagaduse üle, pilkas vagu ja oli Jumala vastane.

Vanemad maalt arvavad teisiti ning nende vaheleostumise läbi Jeremia pääseb. Nad andsid süüasjale sellise vormi, et vagad ei osand kuidagi hakata kinni, väitsid, et Jahve nimel kõnelejat ei tohi miskis takistada. Nende seletus näitab, et nende usaldus prohveti vastu oli suurem kui linlasil, mida ka see näitab, et neil on tsiteerida kuulutus Miikalt.

Ning Jeremial on õigus sõnada :

Juuda patt on kirja pandud raudsulega
teemantse teravikuga lõigatud südamete kivilauale
ja altarite sarvile, et meenutuksid nad (171j.)

rahva patt on märgitud altarisarvile, — Jumalat on patt austada ohvritega, sest inimene selle juures ei looda Jumalale, vaid ohvrile. Muust nad ei hooli:

Toonekurgki taeva all seatud päeva teab
ja turteltuvi ja pääsulind tulevad kui nende aeg,
kuid minu rahvas ei tunne seadmist Jahvelt (87)

Rändlinnud teavad instinktiivselt, millal nad peavad tulema, millal minema. Sama Jeremia oletab inimesest, ta teab iseenest, ainult sest, et ta on inimene, mis on Jumala seadmised. On võimatu, et linnud unustaksid omad ajad. Kuid inimeste juures see võimatu on sündind, nad on unustand ning ei tea

Kidroni org juudi haudadega.

enam, kuigi korra kõrves teadsid, Jahve seadmisi, seda, mis on kohus ja õige ja neil tuleb teha. Selline vaade inimese loomusele on Jeremiale omapärane, ta esineb veel hiljem ja paljudel kohtadel. Sellest väljudes aga järgneb, et Jeremia püüd pole saada endapärast, vaid selleks saamist, mida kunagi oldi.

Templikõne muidugi vihastas preestreid, veel enam, et neil polnud võimalust Jeremiale seda tasuda kätte. Sellepärast nad ostavad ära Jeremia sugulased Anatotis, et need paneksid mürki ta toitu. Jeremia sai sellest aru ja muidugi arvas, et Jumal talle seda on annud teada. Olgugi, et ta on täis viha, ta ei tee ise midagi, vaid jätab Jahve hooleks, mis ta teeb nendega. Ta palve, et Jumal need ta vaenlased tapaks kui lambad on kõikide aegade kristlikke vagu pahandand, ka siis muidugi kui nad omile vaenlasile paluvad alla tuld taevast, mis nad ära põletaks. Jeremia polnud silmakirjateener ja ta polnud veel nii tark, et oleks osand osa omi mõtteid ja soove nimetada saadana kiusatusiks, nii vastutuse nende tulemise eest lükates ära isendalt. Jeremial pole mingit põhjust varjata kättemaksumõtteid. Ta jätkab tegusid, mis preesterkonda pahandavad ja enam veel ajavad vihale ta vastu. Ta ostab Jahve käsul savikruusi, võtab kaasa mõned vanemad ja preestrid ja läheb, viskab selle linnavärava ees puruks, seletades, et niisama peab sündima Juudaga ja sünnibki, sest niisugusel sümboolsel teol ja selle juures kõneldud sõnadel on maagiline mõju. Hukatus tuleb sellepärast, et ta on väljendund juba ühes teos, niisama nagu veevalamine maa pääle toob vihma. Siis Jeremia tuleb templisse, kus nähtavasti on jälle mingi püha ja kuulutab tingimusteta hukatuse maale ja rahvale. Preester ja prohvet Passur, kes on lobisend prohveti viisil tulevast õnnest, laseb teda piitsutada ja panna vangi järgmise hommikuni, muidugi lootes, et ta sellega saab Jeremiast jagu. Jeremia aga niipea kui pääseb kuulutab, et Passuri nimeks saab Magor Missabib (hirm ümbertringi), see peab tähendama, et ta vastutahtmist toob sama õnnetuse Juudale nagu Jeremia tegu eelmisel päeval, sest nomen est omen (19,20 1—6).

Jeremia teab kindlasti nüüd, et Jahve tingimusteta teeb Jeruusalema kivivareks ja šaakalite koopaiks, lõhub Juuda linnad maani ja lõpetab elanikud, rahvale joodab uimastavat koirohtu ja mürki ning siis pillutab nad laiali senitundmatute rahvaste sekka ja saadab mõõga neile järgi kuni ta nad saab otsa

(9 10. 14 j vrdl. 21 13 j). Ta teadvus selles lõplikus otsas järkjärgult kasvab ja kõveneb. Korra ta läheb mööda potisepa juurest, kes töötab. Ja kõik, mis ta sääb näeb sündivat, talle saab Jahve ilmutatud sõnaks. Ning, nagu potisepp rikkiläind riista ei püüa parandada, nii ka Jumal ei püüa enam Juuda meeleparandust, vaid viskab ta minema, et teha midagi uut. On küsitav kui kaugele seda võrdlust tohib seletada: kas Jeremia mõtles, et Jumal praegu juudid saadab vangi, heites nad ära oma paleest, ning siis paljude aastate järgi toob nad tagasi, tehes neist uue rahva kannatuste ja hädade läbi. Võibolla, et see mõte peitub tagapõhjas. Kindel on aga, et seletus, mis üks hilisem sellele loole on juure kirjutand (187—11) on vale, sest Jeremia pole selle juures mingeile tingimusile mõelnud, mis olenevad inimestest. Savil ei ole vaba tahet minna edasi kurja teed või parandada meelt. Ta on ainult asi igavese potisepa käes ja see iialgi ei lase raisku minna midagi asjatult, ega heida ainet, millest midagi teha võib, igaveseks kõrvale. Et Jeremia tõesti on mõelnud umbes nõnda näitab ka see, et ta väidab (1323), et samavähe kui neeger võib saada valgeks ja panter kaotada omad triibud on võimalik, et see hukka läind rahvas võiks end parandada. Ta tunneb, et ühtki rahvast muuta ei saa inimene, et iga jutlus on nagu tuul, mis küll merepinna paneb liikuma, aga kunagi ei ulatu selle põhjani. Ükski üleskutse parandada end ning maailma ei saavuta midagi. On küsitav kas Jeremia tegi ka muud järeldused sellest väitest, piltide valik vähemalt näitab, et ta on mõelnud sellelegi. Pott pole hingeline olend, et raiskumine oleks ta enda süü ning neeger ja panter ei või midagi oma loomumomaduste vastu. Jeremia ei küsi, mis õigusega Jumal karistab neid, kel pole endamääramisvabadust, seda alles Hiio. Kuid ühest loost 13 12—14) avaldub, et Jeremia on mõelnud, et rahva parandamatu loomus on Jahve enda tehtud. Ta viibib kas joodikute seas või sügispühal templis ning, et tähelepanu võita, ta ütleb kõige endastmõistetavama lause: „Iga kruus täidetakse viinaga!“ See on nii igapäine tõde, et kõik hakkavad naerma. Ja siis Jeremia sõnab, oma intensiivses elus leidnud sügava tõe banaalses faktis, et nii nagu joobnukssaanud kruusid löövad puruks üksteise pähe nii lööb Jahve puruks Juuda elanikud üksteise kaudu, siis kui ta nad on teind joobnuks. Küsimuseks jääb ainult, millega?

Pole teada, kas see arvamine on Jeremia lõplik vaade as-

jale. Hästi see tõenäolik pole, sest ta manitseb üksilugu ja palub, et rahvas pööraks enne kui on hilja:

Oh kuulge ja pange tähele, ärge olge uhked, sest rääkis Jahve. Andke au Jahvele, oma Jumalale enne kui pimeneb, enne kui komistavad jalad teil hämardund mägedel ja ootate valgust, aga on vaid surmavari ja pilvine öö (13 15 j).

Ei või mõelda midagi lõhkikistumat kui prohveti elu, sest ta peab manitsema tundes endas käsku selleks, ta peab kuulutama õnnetust, mida ta ei tahaks näha (17 16) ja ta teab, et kõik on lootusetu. Ots tuleb ja ei aita mungumine ega palumine rahva kallal, kes pimedana sööstub hukatusse. Teda ei saa enam takistada. Ning prohvet peab jooksuma siia ja sinna, ikka asjatult.

Ja Jahve vägi lasub nagu needmine prohvetil. Ta peab oma eluga andma pildi sest, mis sünnib peagi ja see pildina elamine omakorda tagab pildi tõelistumise suures mõõdus. Ta ei tohi abielluda, ei minna röömsate hulka ega kurbade seltsi (15 17 16 1 j); ning see peab tähendama, et nagu Jeremia on lapsitu nii varsti kõik juudidki, et rahva rööm saab väga peagi otsa ja nad surevad: suured ning väiksed, aga keegi ei leina neid taga. Selleski on muidugi jälle nii, et Jeremia ei suutnud elada teisiti kui üksildaselt, kuigi ta oleks tahtnud. Ja selles mitteduut-mises ta tunneb Jahve ranget sundi, mis ei lase toimida teda nii nagu teisi inimesi. Ta peab omas isikus tooma hukatuse üle maa ning sellepärast kõik inimesed kannavad talle viha ja neavad teda. Kuid ometi iga häda puhul ta on enda terveni vastu heitnud Jumalale, et seda õnnetust hoida ära (15 10 jj) kõik pilkavad teda, sest ta hukkamineku kuulutuste täitumine viibib nende arvates liigkaua ja ta seisab inimeste ees valeprohvetina, kes meeleldi hukatust näeks tulevat, aga ta südamesoov ei täitu. Tal pole muud öelda kui, et see pole kunagi olnud ta enda soov, vaid Jumal on seda tahtnud. Ja sellepärast ta riidleb Jumalaga. Jumal on ta ära võrgutand ning teind narriks ja klouniks tervele rahvale (20 7 j). Ta vastased, teades, et kuningas ja preestrid teda vihkavad, saadavad ta lähedusse spioone, kes peavad üles märkima iga sõnakese, millest on võimalik lugeda välja, et Jeremia on maksva riigikorra vaenlane, või kõneleb ta midagi, mille kohta mõni Jahve käsk määrab mingi karistuse, või midagi, mille kohta mõne teise prohveti kaudu saaks

hukkamõistva otsuse Jahvelt (1818—23 2011 jj.). Ja ta palub jällegi oma vaenlasile kättetasu Jahvelt. Sest ta vaenlased pole ju mitte tema vaenlased, vaid Jahve vastased (1515). Argu Jahve olgu nende vastu pikameelne ega andestagu nende süüid, vaid toogu ometi korra see päev, mida ka Jeremia ütles enda mitte tahtvat kõnelend ikka ja alati ta tulekust, mitu korda hirmsamana veel, et vaenlaste majad väriseksid hirmukisast, nende mehed löödaks maha, lapsed nälgiks surnuks ja järgi jääks ainult kaebavad naised (1717 j. 1821 j.). Aga Jumal ei kuule ainust sellist palvet ja Jeremiat vaevab lisaks senisele veel üks uus küsimus, kuna ta on kasvand üles usus, et kõigile tasutakse nende olemist ning tegusid mööda, miks siis läheb neil hästi, kes Jumalast sugugi ei hooli, tähele ei pane üldse teda. Ta saab sellele küsimusele vastuse, mis igaveseks ajaks peab lohutama kõiki, kes vaevlevad selle kallal:

Jalalistega jooksed, nad väsitavad su, mis siis hobustega teed? Ohtudetul maal pole julge sa, kas Jordani võsades siis? (125)

On palju raskemaid ja keerulisemaid asju kui see probleem, mille Jumal peab lihtsaks liiga ja tähtsusetuks prohvetile. Alles siis kui inimesele niisugused tühised, kuigi iseendast olulised küsimused, kaotavad sunni nende kallal vaevelda, algab õige elu, võidujooks hobustega ja kõndimine lõvide pesade vahel Jordani tihnikuis, kus igal sammul on kaalul inimese elu ja surm.

Jeremia viivuks lepib kõigiga, teades et Jahve, kelle vastu ta sõdib, on ta ainus tugi, ning sellepärast ta palub tihti teda olla abiks talle praegusel ja tuleval raskel ajal (1714.17). Ta teab, et Jumal on temaga ja inimesed midagi ei suuda talle teha, sest nende jalad komistavad kallale kippudes ning asjata nad võitlevad vaskse müüri vastu (2011). Aga see jumalaläheduse tunne, mis teda kinnitab ja tumestab kõik hädad ja küsimused, ei kesta kaua. Jumala sund tuleb jälle ta üle ja ta peab kõnelema, kisendama, teades, et sellest midagi ei ole kasu, et see veel vahest kunagi ei täitugi, sest Jumal on nagu petis jõgi, milles pole siis vett kui seda säält otsitakse, ta lubab aidata, aga kui abi on vaja, siis teda ei ole, ta täidab teda ainult kibeda sunniga, nõuab ainult ja ei anna siis kui tarvis oleks (1517 jj.). See on meeltheitev kaebus iseendale, aga Jeremia läheb veelgi kaugemale, ta ei suuda nii taluda enam oma elu ning neab nagu Hiioab ära oma sünnipäeva. Meile jääb teadmatuks, mis tulemus arvati olevat sellisel needel (2014—18 vrld. 1510).

See olgu neetud päev, millel sündisin;
 päev, millel sünnitas mu ema mu
 ärgu õnnelik olgu.

See olgu neetud mees, kes kuulutas mu isal hädad:

„Poeglaps on sulle sündind!“

Oi rõõmu, mis teda rõõmustas!

Ja seesama päev olgu nagu need linnad,
 mis kahetsuseta Jahve on ümber lükand
 ja kuulda olgu hädakisa hommikul
 ja südapäeva aegu sõjalärm!

Sest et ta emahust ei tapnud mind,

et oleks olnud mu ema mu haud

või ta üsk rase jäädavalt. —

Miks ometi üsast ma tulin

nägema vaeva ja tüdimust

ja lõpvad häbis mu päevad.

Ning Jumal ei ütle selle kohta muud kui, et Jeremia nõnda taganeb temast ära ja alles siis kui Jeremia ei jooni enam taga, ta saab uuesti Jumala suuks. Ta ei tohi laskuda rahva tasemele ega tunda end ühena neid, siis talle ei loe ka see midagi, kuidas nad elavad õnnelikult ja rõõmus ning teda naeravad ja nartitavad. Rahvas peab pööрма tema poole, aga mitte tema rahva poole (15 19), siis kõik, mis nad teha võivad ei ulata Jeremiani, sest Jumal seisab ta ees nagu kilp, millelt kõik nooled pörkavad tagasi (15 11 j).

Ja Jahve sõna saab jälle vägevaks ta sees nagu tuli (20 9), sest ta ei suuda elada ilma selleta ega ilma oma Jumalata (15 16), ega suuda tõkestada tule pääsu endast välja. Ning ta läheb jälle manitsema rõõvlite sugu, kes vist kunagi pole olnud isegi Josia reformide poolt, vaid neisse suhtund nagu ülemuse korraldisse; tehes edasi, millega ta oli harjund. Jojakimi ajal tase langes veelgi, sest keegi ei takistand enam jälle kumardada kõige oleva ema ja taeva kuningannat Astarte-Ištari. Lapsed korjasid hagu, isad tegid tule ja emad küpsetasid erilise vormiga kooke ta jaoks. Taevatähti kumardatakse taas katustel ja lapsi lastakse tulest läbi käia kuningas Jahvele auks, võib olla anniks (sest he'ebir võib tähendada „ohverdas“ või „lasi hüpata läbi tule“). Muidugi, kõiki seda tehes rahvas uskus Jahvet, sest taevatähed olid ta alistamatu sõjavägi ja Astarte ta naine. Ei tule

arvata, et Jahve kultiline austus kunagi oleks jäetud maha, ta jäi võralt maalt pärit jumaluste varju. Prohvetitele, ka Jeremiale, Jahve aga on armukade, kes Israeli püüab meelitada ära ta juurest, peab kaduma ja rahvas ei tohi end meelitada lasta. Nii ei osanud mõelda aga teised.

Kunagi prohvetid ei kõnele, et teiste jumaluste teenimisest sõltuksid mingid puhteetilised pahed, need on antud juba sellega, et inimesed ei kuula Jahvet ega alistu talle. Selles lahkumises on eriti muidugi süüdi juhid; kuid, kuidas see üldse on võimalik olnud selle üle Jeremia imestab. Sest lumi on alati Libanonil ja ei sula säält kunagi ära täiesti ja põllult ei kao kunagi muld. Israel kuulub sama viisi algusest saati ja igaveseks kokku Jahvega, mitte mingi lepingu või äravaliku alusel, vaid ühendus on tugev looduseadus. Kuidas küll see on võind katkeda ja Israel unustada oma Jumala (1813j)? Sellest kõnelusest on märgata kui järjekindlusetu prohvet on: vahel ta ütleb, et rahva algne loomus on kuri, säält samast aga, et see oli hää. Selle üle ei pea imestama, ega nägema selles midagi väärtustekstegevat, sest probleemile vastus pole kunagi leitav, vaid oleneb silmapilgu tõekspidamisist ja ümbruskonna ilmet.

Rahvas ei naera mitte ainult Jeremia hukatusennustuste üle, vaid ei hooli ka sellest, mis Jeremia kõneleb nende ülekohutusest elust (207.8) ta võib kisendada kui palju tahab, aga ta sõnad kaovad tuule. Ja keegi ei usu, et korra surnute kondid kistakse pleekima päikse, kuu ja tähtede kätte, et ollakse õnnelik kui on võimalus vangipõlve asemel valida surm (81—3), keegi ei oska mõelda, et hädad tulevad katkestamata reas teineteise järgi; kalureile järgnevad jahimehed, kes otsivad üles viimasegi hinge kuni maa on tühi ja surnud (1616), sest Jahve ei vihka ainult rahvast, vaid tervet loodust, mis nad on reostand ära ja austand teise jumalusena (720). Nii Jeremia arvab kogu aja.

Ja Jeremia ei tea, mis teha, sest keegi ei kuule teda. Terve ühiskond etendab näidendit: silmi ees kõneldakse leebelt ja kiitvalt teisest, tagaselja kaevatakse talle auk — nii nagu ikka sünnib viisakas seltskonnas. Igaüks talitab oma vennaga nagu Jakob, petab talt välja, mis veel oskab ja pärastpoole ei kaheldagi ta vagaduses ega viisakusnõudeile vastavais toiminguis, sest kõik on tehtud nii targasti ja nii libedalt, et keegi ei saa kusa-gilt kinni hakata. Ja terve see näidend on neile vajalik selleks, et saada naisi — rikkuda abielu. Näidend on naeruväärne, ta

otstarb efemeerne ja sellepärast Jeremia on nii tüdinud seda nägemast, et ütleb:

Kes annaks mulle kõrves teelise öömaja,
jätaksin oma rahva siis, läheksin ära (91).

Ta otse elab selles teadmises, et ta terve töö on olnud asjatu ja mitmed korrad pärastpoole tuleb tagasi sellele. Kuid ta teab ka, et see ei muuda asja, hukatus tuleb siiski ja kui ta näeb kasvavat Nebukadressari võimu, siis oma kõnes 604 aastast (251 j.j.) ta väidab, et Jahve ori ja ta käskudetäitja Paabeli kuningas ongi see, kelle läbi tuleb ots kõigile rahvastele. Kuid see kõne on hiljem töötatud üle nii, et võimatu on kindlaks määrata, mis selles on algne, isegi kaheldakse kas on õige, et Jeremia nii on kõnelend Jojakimi neljandal aastal või on see hulga varem. Et siin on lisatud palju, näitab see vaatlusviis, tüübiliselt hesekiellik, mida sakslased hüüavad „Jumal ajaloo“. — Kõik sünnib maailmas juute pärast ja juute kasuks, mitte selleks, et ilmsiks saaks Jumala vägevus.

Samal ajal Jeremia lasi kirjutada üles kõik, mis ta oli kõnelend, et hoiatada veel korra rahvast, sest, võibolla, nad kuulevad ja pööravad omalt kurjalt teelt, kuuldes korraka kõiki õnnetusennustusi, mis Jeremia on kõnelend Josiapäivist selle ajani. Kui nad pöörduvad, siis Jumal lubab andeks anda neile nende ülekohtu ja patu. Paruk kirjutab üles, mis Jeremia dikteerib ja kuna ta ise on 'asûr ja sellisena templisse minna ei tohi, ta saadab Paruki ühel paastupäeval sinna, kuna rahvas siis ehk ennemalt kuulab ta sõnu. Vürstidest kuulab üks päält ja teatab teistele, kes siis Paruki kutsuvad lugema endile. Need ehmatavad ja otsustavad sellest kuningale kõneleda, Jeremiat ja Parukit soovitavad aga minna pörandada alla, sest kuninga prohvetitevaenulikkus on teada ja nad oletavad, et see veelgi kasvab kuuldes seda, mis on kõneldud tema vastu. Riigisekretär loeb kirjarulli ette kuningale ja niipalju kui ta lugend, lõikab ära ning viskab kuninga vaikival nõusolekul tulle vaatamata magnaatide palveile (361 j.j.). Jeremia laseb Parukit kirjutada uue rulli ja lisada ähvardusi Jojakimi vastu selle teo pärast, eriti ennustades talle kaks pahemat asja neist, mis idamaalane oskab mõelda, ta laip jääb matmata ja ta poeg ei päri teda (3627 j.j.). Täiesti see kuulutus pole täitund, sest Jojakimi poeg valitses, kuigi lühikest aega. On võimalik, et sellest teisest rullist ongi säilinud suurem

osa kõnelusi Jeremia varaseist aastaist. Umbes sest ajast pääle kõnede arv väheneb ning nende asemele tuleb jutustus Jeremia elust ja tegudest, arvatavasti Paruki kirjutatud. Kuna Parukil nähtavasti on olnud väga raskeid päevi sel ajal, siis Jeremia ütleb (453—5), et tal pole õigust kaebata, sest neil, kes elavad Juudas, tulevikus läheb palju halvemini, kui tal praegu. Pole vaja püüda suuri asju ega taotella alistavat mõju, vaid oma hinge pääsmisega ta leppigu, tehku, mis ta kohus ning selle eest Jahve jätab ta elama.

Jojakimi Egüptuse sõbralikkus saab nii suureks, et ta ei maksa enam makse Paabelile. Nebukadressar, kes miskipärast väga pehmelt käib ümber juutidega ja kunagi raidkirjadel ei kõnele omist sõjalisist saavutisist, saadab ta vastu ümberkaudsed rahvad, et teda hoiatada selle eest, mis võib tulla. Alles siis kui Jojakim sestki ei hooli ta tuleb ise piirama Jeruusalemma (597). Kuningas on surnud mõni kuu enne seda ja ta poeg Jojakin annab alla, nähes, et Egüptusest ei tule abiväge. Ning Nebukadressar viib Paabeli mitte ainult kuninga õukondlased, vaid terve rahva parema kihi ja kõik templiriistad.

Piiramisajaks olid pagend linna ka kõik kultuuri: ehitatud hooneid ja viinamägi, eitavad rekablased. Jeremia seab nende sõnakuulmise ordoasutaja Jonadab ben Rekabi vastu häbistayaks eeskujuks tervele rahvale. Sest rekablased peavad inimese õpetusi, kui palju enam peaks siis peetama Jumala sõnu ja hoolitama Jahve tahtmisest (351 j.). Poliitilisi nõuandeid Jeremia pole nähtavasti annud ei Jojakimile, kellele ta end ju ei tohtind näidatagi ega Jojakinile, kes nähtavasti lootusetu oli juba algusest. Kuid on küsitav ka, kas ta sümpaatia sel puhul üldse oli kaldealaste poolt, või ta oli nõus vastuhakkamisega. Igatahes ta ei rõhuta, et see häda on tulnud Jeruusalemma patu pärast ja ei noomi kedagi, ta ainult laulab kurvastusest murtuna oma rahva ja kuninga üle kaebelaule.

Mägede üle mul nutt ja surilaul aasade,
ränduri pole enam neil, ei kuulda karja häält,
linnud taevas ja loomad pagened, kadunud.
Astus me aknaisse surm tuli me losse
kaodates tänavalt lapse noormehed turudelt
meeste laibad langend sõnikuks pildudel
vihud nad lõikaja taga ja kogujat pole (9 9.20 j.)

Jahve on unustand oma maja ja oma pärisosa annud vaenlasile, sest ta rahvas on olnud salalik nagu metsas luurav lõvi, ning mõirand ta vastu. Ja süü selles on juhtidel (127–13). Keegi ei halasta Jeruusalema pääle, ega avalda talle kaastunnet, mitte ei pärigi, kuidas tal läheb. Sest nagu juudid on maha jätanud Jahve, nii Jahve ka nemad, ta on tüdind kahetsemast seda, mis ta on luband teha. Ning nüüd on terve maa täis leski ja lapsituid, kellede päike on looja läind kui veel oli päev (155–9).

Agoonia.

Jeremia kuulutus on täitund, ta ei hoople sellega, nii oleksid teind vagad, vaid tunneb kaasa sellele õnnetusele, teades, et needki, kes on jäänud veel järgi, langevad mõõga läbi (159). Rahvasse aga see sündmus mõjub hoopis teisiti, nad arvavad, et nüüd on olnud karistus ja täitund prohvetite ennustused. Nemad, pääsnud, on olnud Jumala meelepärast ja õiged ta pale ees, vangiviidud aga alaväärtuslik ja Jahve vihaalune element. See usk soodustas tõusiklust ja endaga kelkimise kasvamist haripunktile. Äraviidute asemele astusid nende senised imetlejad ja kadestajad, alam kiht üksikute kaldealastesõbralikke juhtidega, kes polnud kindlad. Jeremia senised sõbrad ja toetajad kõik on viidud Paabeli ja nüüd ta peab istuma vaenlaste seas, keset rüüstatud linna, teades, et kusagil teisel maailma äärel on hulk vange, kellede üle ta hing valab pisaraid (1317). Ning rahvas muutub hoopis teistsuguseks kui ta lootis.

Ta teab, et noor kuningas, kelle vastu tal midagi pole, iialgi ei pöördu tagasi oma isade maale, kui ta oleks pitsarsõrmuski Jahve käel, seegi ei päästaks teda (2228). Uue kuninga Mattanja-Sidkia kohta Jeremia pole avaldand oma arvamist, võib olla ta oli enam väärt kui tast kõneleb Kuningate Raamat. Ta on sama traagiline kuju nagu esimenegi Israeli kuningas. Pandud sellisesse olukorda, kust ükski pääseda ei või. Egiptusesõbralik partei, kes kindlasti pidas end valituks ja alistamata rahvaks, keda Jahve aitab, sai peagi nii tugevaks, et ta ei suutnud midagi nende vastu. Sidkia ootas imet Jahvelt, teades, et ta peab surema — valida tal olid ainult enda mõrtsukad. Ning ta eelistab surra võõraste käte läbi, iga teine ta asemel oleks teind samuti.

Jeremia arusaamine olukorrast on täielik vastand rahva arvamisele. Jahve laseb tal näha kaks korvi viigimarju: hääd on

väga hääd ning halvad on ületamatud nürususelt ja Jeremiale järgneb sest, et hääd inimesed on viidud vangi, viletsad jäänd järgi ja Egiptusse põgenend, kust nad kaldealaste kaugenedes nüüd tulevad tagasi (24). Ühe sümboolse teoga Jeremia tähistab selle teadmise, ühtlasi toob väärtusetule rahvale ta hukatuse. Jumal annab talle käsu matta linane vöö, mehe vajalik riieusosa, ühe vädi kaljuprakku. Jeremia teab alles siis, mis see tähendab, kui ta uue käsu saab tuua selle tagasi. Israel on samuti kuulund kokku Jahvega kui vöö mehega, aga kuna ta ei kuule oma Jumalat, siis ta heidetakse kõrvale, ta mädaneb ning saab kasutuks ja kõlbmatuks (13 1–11).

Selles veendund, Jeremial tuleb astuda võitlusse prohvetitega, kes uinutavad rahvast ning toetavad vastsete magnaatide rikastumispüüdeid. Samaria prohvetid kuulutasid Paali nimel, sellega võis leppida, aga Jeruusalema prohvetid, kuigi kõnelevad Jahve nimel, on neist hulga halvemad, sest nad ei manitse ega hirmuta suurnikke, vaid „teevad tugevaks kurjategijate käed“ oma lobisemisega. Ning ise nad on samasugused kui see ülekohtuste kari. Võib olla, et nad olid veendund selles, mis nad kuulutasid, aga on ka võimalik, et liidus olles ahnitsejate tõusikutega, nad kõnelesid seda, mis nende lepinglasile oli kasulik. Rahvas pidi isandaile rahu sünnitama uusi orji ning rahulikkust tuli talle sellepärast sisendada libedate ja suhkrustatud juttudega. Ning kui juhtus, et Jahve tõuseb vihas paganate vastu tõepoolest, siis kaks kärbest oli saadud ühe hoobiga.

Preesterkond näib liidus olnud nende meestega. Igatahes ta pole neid takistand, sest nad aitasid ju tõsta kiriku autoriteeti. Prohvetid käisid ringi mööda linna ja jutustasid rahvale oma filmistiilis, sageli kindlasti konstruitud, uni, millede seletuse muidugi andsid ise. Et Jumal on toond hukatuse kurjadele ja jätnud järgi hääd, kes veel vähe aega peavad ootama päeva, mil Jahve ka öelad paganadki kaotab. Jeremial pole sarnase ameerikalise filmikäsikirja kohta muud öelda kui vaid:

„Mis pahnal teradega ühist?“ ütleb Jahve.

„Kas pole tuli mu sõna?“ ütleb Jahve,
ja kaljupõrmustav vasar (23 28 j.).“

Umbes 594 paigu on naabermaade: Edomi, Moabi, Ammoni, Tüüruse ja Siidoni kapitalistide saadikud Jeruusalemas, et ühiselt astuda välja kaldealaste vastu, keda nad mõned aastad tagasi

alles olid toetand. Jeremia saab Jahvelt käsu teha endale härja-ike ja saata need ka saadikute isandaile märgiks, et Jumal nii on pannud määramatuks ajaks (27 7) Nebukadressari ning ta järeletulijate ikke kõigile maadele. Nähtavasti see tegu on hoidnud tagasi Sidkia liitumast ja päästis Juuda veel mõneks aastaks. Jeremia kõnnib ike kaelal läbi linna, lapsed irvitavad ja vanad rõnelevad hullust. Magnaatele ja kapitalistele see on ehamugav ja nad saadavad ühe prohveti, kes templiõuel saab kätte Jeremia. Ta läheb Jeremia juure ja rahvahulga kuuldes ütleb mõned lööklaused, mida teavad kõik: et rahval pole vaja teenida Paabeli kuningat ning, et templiriistad toob tagasi vangi viidud kuningas. Jeremia ei ütle selle kohta midagi, ta ainult viitab endisele ajale, et kõik prohvetid, kes olnud enne neid kaht, on kuulutand hukatust ning, et õnne ennustavat prohvetit alles siis võib uskuda kui täitub ennustus. Hananja tunneb, et ta selle vastu midagi öelda ei saa ning teotseb. Murrab katki ikke ja seletab, et Jumal peagi murrab samuti katki Nebukadressari ikke. — Jeremia läheb vaikselt ära ja ootab Jumala sõna. Kui ta selle saab, siis ta kuulutab Hananjale ja rahvale, et puise kepi asemele Jahve paneb raudse. Hananja pole Jahve läkitatud, vaid petab rahvast ja jutlustab ärataganemist Jumalast ning sellest, mis ta on seadnud, sellepärast varsti ta peab surema. Ja Hananja surebki (28 1 j.).

On esimesel pilgul imelik, et rahvas nii ripub templiriistade küljes. See seletub aga sest, et seni kui need pole tagasi Jeruusalemas, rahvas ei võind olla vääramatult kindel Jumala häätahtlikkuses enda vastu. Ei ole kindel kas oodati tagasi ka vangi viiduid; osa, eriti preesterkond, näib seda küll olevat teind, kuid üldine pole see ootus olnud, kuna nende tagasitulek praeguseile valitsejaile kardetavaks oleks saand.

Igatahes vangiviidud juudid, rahvas elavate eskatoloogiliste ootuste alusel vähemalt osalt lootsid, et nad varsti pääsevad tagasi valitsema. Kuna Jeremia seda eitab, siis ta saab vaenlasi kahelt poolt: kodused tõusikud, kes lootsid et nad on valitud Jumala tuleku järgi valitsema maailma ja Paabelis elavad määratsevasse ootusse sattunud, kes omal jõul püüdsid teostada vanu ennustusi. Nad lõvipuuris olles hakkasid võitlema lõviga ja Nebukadressar lasi nad elavalt küpsetada ära. See nähtavasti veel ei rahustand, sest üks mässumeelseist saadab Jeruusalemma ühele preestrile kirja, avaldades selles lootust, et Jumal ta varsti paneb ülempreestri asemele, kes säärast hullu nagu Jeremia ei taltsuta kui-

dagi viisi ja laseb tal vabalt kõnelda, et vangipõli kestab veel kaua aega. Adressaat, arvatavasti ülempreestri abiline, loeb muidugi selle kirja rahvale ette, et seda üles kihutada Jeremia vastu. Jeremia vastab aga rahulikult, et kuna see prohvet Semaja on kõnelend ärataganemist, siis ta sureb lasteta, kes oleksid võind näha messiaanliku aja hüvesid (29 24–32).

On arusaadav, et Paabelis elavad juudid vihkavad Jeremiat. Sest Sidkia saatis arvatavasti saadikud Nebukadressari juure vabandama mässuplaani pärast. Ning neile saadikuile Jeremia oli annud kaasa kirja Paabeli vangidele (29), milles seletab, et see on olnud Jahve tahtmine, et nad on sääl ja samuti, et vangipõli kestab palju aastaid, sellepärast pidagu nad Paabeli oma kodumaaks: ehitagu maju ja aedu, kasvatagu lapsi, lasku neil abielluda ja palugu selle koha rahu eest, kus nad elavad, sest see on ka nende rahu. Ning mingil tingimusel ärgu nad uskugu omi prohveteid, sest need tahavad neid hukka saata. Ja nad teadku, et Jeruusalema üle mõök, nälg ja katk tulevad ja need, kes veel järgi, pillutatakse paganate sekka. (Viimane väide (v. 16–20) nii ka jutt 70 aastat kestvast vangipõlvest v. (10–14) on hilisemad lisandid, sest ei võind seista vähemalt poolametlikus kirjas.)

Kuigi Jeremia ei oota nii ruttu eskatoloogilist aega, ta siiski sellele mõtleb, ning see kirigi sõltub ta lootusist. Talle on tähtis, et vangiviidud ei sulaks naabrite sekka, vaid säiluks, kuna selles osas rahvast mis veel oli Jeruusalemas, võis enam kahelda. Jeremia lootused erinesid aga täiesti sellest, mis rahvas igatses. Nad on tingitud Jeremia arvamisest Jumala ja inimese suhte kohta, mille ta mõtleb uuesti maksma hakkavat tulevikus, kuigi praegu sellest kusagil pole jälgegi. — Päätükes, mis sisaldavad need ootused (30.31) on palju võõrast, hesekiellikku ja deuterokesajalikku. Kui see eraldada, siis on selge, et Jeremia ei oodand aega kus hunt lesib lamba kõrval, ta ei oota Messiat ega juutide valitsust terve maailma üle. Elu jätkub nagu ta on praegu, kuid, kuna inimesed on muutund, siis nende elusuhtumine on teine, ning selle tõttu ka terve maailm. Jahve, kes päikese annud päeva valguseks, seadnud kuu ja tähed valguseks ööl, ütleb et mõõgast pääsnud rahvas leiab armu ta silmis. Ta toob Israeli jälle kõrvest ja juhib koju oma igavesti armastatu. Jälle istutatakse viinapuid ja tantsitakse lõikuspidudel. Seda ei sünni ainult Juudaga, vaid ka Evraimiga ja Rahelgi jätab oma aastasadu kest-

nud nutu ning rõõmustab. Kõik nad tulevad kaugelt ja lähedalt, mitte sellepärast, et nad eriti oleksid olnud hääd, vaid Jahve on valand välja oma viha nende üle, ja kes pääsnud, sellele ta halastab. Kuna nad pole paremad kui teised, kes otsa on saand, siis Jumal teeb nad ise uueks: ta ei anna neile enam käske ning ei keela neile midagi, vaid nad saavad Jumala tahtmise südameisse, nii et nad teevad mõtlemata ja arutamata, küsimatagi seda mis tahab Jumal. See on saand neile loomusunniks ja nad ei mõistagi talitada teisiti.

See kõik näitab kui vähe tähtis oli prohveteile, et inimesed püüaksid elada kõlbliselt ja unustada selle, mis nad oskasid muud. Nad tahtsid, et inimene saaks uueks ja hoopis teistsuguseks, kel pole vaja kaaluda omi tegusid, sest nad teadsid, et mida inimene tegema peab, seda ta ei tee kunagi, muidu ju ei nõutakski midagi. Nende ideaal oli aeg, kus ükski enam ei õpeta teist ja vanemil pole vaja kasvatada lapsi ausaiks ja korralikeks inimesteks, aeg, kus nad ise on ülearused. Semiidid on rahutu rahvas loomult ja on imelik kuidas nad keset endi lõhkikistust on jõudnud sellise ideaalini, kus kõik igavesti jääb nagu ta on nüüd ja miski ei muutugi enam. See seletub ainult sellest, et nad Jumalat kujutlesid enamasti sellena, mis nad ise ei olnud mitte, jäädavana ja kindlana ning aeg, kus Jumal valitseb, pidi olema sarnane Jumalale.

Egüptuses uus vaarao sai troonile ning selle lubadused on arvatavasti olnud nii suured Jeruusalema juhtivaile poliitikuile, et need suutsid mõjustada Sidkia mitte maksma tribuuti kaldealasile. Imelikku viisi Nebukadressar viivitab nagu vareminigi, just nagu jättes juutidele aega ümber mõelda oma kavatsused. Kui ta tuleb maale, siis nagu tavalikult Israeli ajaloos, abi luband egüptlasi pole kusagil. Jeremia annab Sidkiale nõu alistuda enne kui langevad kindlused maal: Lakis ja Aseka, siis ta võivat rahulikult surra Jeruusalemas hulga aja pärast ja teda leinatakse nagu teisi kuningaidki, kui ta aga ei alistu, siis ta ilmtingimata viiakse vangi Paabeli (34 1—7). Sidkia ei tea, mida teha, ta ei usu, et see avalik kuulutus oleks viimane sõna Jahvelt ja oodates ning meeleehtlikult lootes ime, ta saadab paar meest Jeremia juure pärima, mida Jahve kavatseb, kas Nebukadressar mitte ei lähe ära ootamatult. Jeremia, kelle nad leiavad kusagil tänaval, vastab vaid, et Jahve saadab linnaelanike üle nälja, katku ja mõõga,

ning need, kes jääma peaksid üle, ta annab armuta ja halastuseta Paabeli kuninga kätte (21 1—7).

Selle kõneluse pärast egiptusesõbraliku partei juhid ja fa-naatilised vagad panevad Jeremia vangi. Imelik on, et vangis viibides ta tuleb hoopis teisele arvamisele jälle tulevikust. Ta kõneles alles, et ükski ei pääse, nüüd Jahve annab talle teada, et ta onupoeg Hanamel tuleb talle müüma üht Anatoti põldu. Jeremial kui lähemal sugulasel on kohustus see osta, et liikumata varandus ei sattuks võõraisse kätte. Linnas on nälg ja Hanamel tahab elada. Jeremial aga pole tõepoolest midagi hakata päale selle põlluga, tal pole lapsi ja iseendast on kahtlane juba, kas ta kunagi saab nähagi seda maatükki. Kuid talle on see sündmus sümboliks tulevikule, see tagab, et tulevik pole nii must ega kole nagu ta näis piiramise alguses. Ning sellepärast ta laseb valmistada seaduslikus korras ostumüügi lepingu, selle teoga näidates, et Juuda ei hävine, vaid et veel ostetakse ja müüakse maju, põlde ning viinamägesid sel maal. Sümbolisel teol nagu mujalgi on reaalne jõud: sellest, et ta on tehtud järgneb, et see, mis taga on püütud saavutada korra ka kindlasti täitub. Ja Jumal kinnitab Jeremiale, kes imestanud on siiski, olles täitnud käsu, et nõnda nagu ta selle linna hävitab, elanikud tapab ja laiali ajab mööda maailma, niisama kindlasti ta toob nad tagasi, muudab nad ning teeb alalõpmata hääd kõigile (32 1—16, 24—44, kuigi on võimalik, et v. 16—44 on hilisem lisand).

Linnal on rasked päevad ja Sidkia käsib lasta vabaks kõik heebreasoost orjad, nagu Moosese seaduses on kästud iga seitsme aasta takka. Võib olla, et sellel teol oli muidki motiive: vahest taheti täita tühje kohti linna kaitsjate seas, sest orjad polnud kohustatud sõdima või püüti nii kokku hoida toidutagavarasid, kuna isand pidi toitma orja või taheti selle teoga teenida ära Jahve halastust. Nebukadressar läheb tõepoolest ära, sest viimati ometi egiptlased tulid appi. Rahvas juubeldab, kuid Jeremia kuulutab (37 7—10) et vaarao läheb tagasi omale maale ja ei tähendaks midagi ka see, kui ta võidaks kaldealased. Sest kui neist jääksid ainult mõned oda läbipuuritud, kes oigavad omis telges, siis need tõuseksid üles ja paneksid põlema Jeruusalemma. Keegi ei hooli sest kuulutusest ning isandail polnud muud meeles, kui kuidas saaks koguda eelmise aasta külvist kasvand vilja niipalju kui teda veel on ja selleks on neil jälle vaja orji ning nad panevad tööle kõik vabastatud. Muidugi ei võind keegi

olla vihasem sellise teguviisi üle kui Jeremia. Ta kuulutab edasiandmatu irooniaga, et nii nagu magnaadid on lasknud vabaks endi orjad, nii Jahve ka oma kolm orja: mõõga, katku ja nälja vabastab ja saadab juutide kallale. Aga ta ei mõtlegi neid enam sundida uuesti orjadeks, vaid laseb neil elada ja toimida nende endi tahtmist mööda (348—22).

Jeremia läheb neil päevil Anatoti, et vastu võtta Hanameli müüdud maatükki, olles julge, et kellelgi pole põhjust teda kimbutada, sest ka teised käivad sisse ja välja vabalt. Kuid tal on niipalju vastaseid, et ta võetakse poliitiliselt kahtlasena kinni — muidugi oli ainult ettekäändeks, et ta tahtvat üle minna kaldealaste poole. Ta protesti ei panda tähelegi ja ta pannakse vangi. Kuna muud vangimajad on täis maksva korra vastaseid, siis Jeremia aheldatakse ühe eraisiku majja. Ja ta on sääli tüki aega, (37 11—16) kuni Nebukadressar egiptlased võitnud, kes korra jällegi olid olnud pilliroogne kepp, mis ei kannata välja talle toetamist, ning murdudes tungib peopessa või puusa, tuleb tagasi linna piirama uuesti.

Sidkial ei ole muud kui hirm: sõjaparteijuhtide eest, Nebukadressari eest ja Jumala eest, ning ta laseb salaja äraandjaks tunnistatu tuua enda juure, lootes midagi julgustavat talt. Ta pärib ainult, et kas tal on mingi sõna Jahvelt. Jeremia vastus on lühikene: „Paabeli kuninga kätte antakse!“ Sidkia heroiliselt lepib ning enam nad ei kõnelegi sest. Jeremia palub aga kuningat, et ta vangipõlve kergendataks, sest ta pole miskis süüdi: on ennustand õieti ja kõik õnnekuulutajad on jäänd vakka. Sidkia võim ulatab veel parajasti nii kaugele, et lubada võib tal elada vahipostide õuel, aga ta palub Jeremiat, et ta parteijuhtele ei seletaks, milleks tema on ta kutsund, ta õelgu ainult, et käis palumas kuningalt vangipõlve kergendust. Jeremia teebki nii ja ta jäetakse rahule, antakse talle iga päev pätsike leiba niikaua kui seda veel on linnas (37 17—20, 38 24—28 37 21).

Nähtavasti vahiposte õuelgi on olnud küllalt liiklemist ja hädist uudishimulikku rahvast, kelledele Jeremia kuulutab, et need, kes lähevad üle kaldealaste poole, vaevalt osa saavad muust saagist, sest neile jääb selleks nende endi hing, need aga, kes linna jäävad saavad otsa (218—10 38 2 j.). Selline riigivastane agitatsioon ei meeldind muidugi kellelegi ja vürstid ei võigi teisiti teha kui minna kaebama Sidkiale, et Jeremia laostab oma kõnedega sõdurkonna moraali ja teeb jõuetuks ning araks terve

rahva. Neil on ikka veel lootust pääsemisele, sest nad väidavad, et Jeremia pole rahvale mitte kasuks vaid kahjuks. Sidkia, kellel endalgi ajuti on lootusrikkaid päivi kui ta mõtleb, et kaldealased peavad siis minema tagasi kui nad ümbruskonnas ei leia toitu enam, — ei suuda enam midagi teha oma sõjakate ametnikkude vastu, vaid sõnab resigneerunult: „Kuningas ei saa teid käskida miskis asjas!“

Ning vürstid lasevad Jeremia heita tsisterni, millest vesi ammu on saand otsa juba. Kui kaua aega ta sääli istub nälgi-des mudas me ei tea. Üks kuninga etiooplasest ametnik saab seda kuulda ja teatab Sidkiale, mis mehed on teind Jeremiaga. Kuningas, kes ühes linna väravas mõistab parajasti kohut annab talle kaasa sõdureid suure hulga, et keegi neid ei saaks takistada. Ebedmelek võtab lappe ja kaltse — kuninga varakambrist — need Jeremia paneb kaenla alla ja nad tõmbavad ta üles (38 1—13).

Kuningas on olnud templis palvetamas ja ta saadab Jeremia järgi, kes ikka veel viibib vahiposte õuel. — Jeremia teab, mis ta tahab küsida ja ütleb, et ta ei või midagi öelda, sest kui Sidkiale öeldu ei meeldi, siis ta võib lasta ta tappa ning olgu nõu-
anne nii hää kui tahes, Sidkia niikuinii ei talita selle järgi. Sidkia vannub, et ta ei anna Jeremiat ta vaenlaste kätte, aga ta ei ütle sõnagi selle kohta kuidas ta suhtub kuulutusele. Jeremia annab talle viimast korda nõu minna välja ja anda alla, et päästa linna ja iseenda. Kui ta seda mitte ei tee, siis linn põletatakse ja ta võtavad kinni kaldealased ja tapavad. Ning sünnib veel häbistavam igale mehele: Paabeli vürstid lasevad endi juure tuua Sidkia naised, ning need laulavad minnes surilauluna:

Petnud sind ja jagu sust saand kallid sõbrad kõik,
surund mutta su jalad — põgenend ise.

Sidkia oleks olnud peaaegu nõus, aga ta kardab, et ta antakse piinata juutide kätte, kes üle jooksnud kaldealaste poole, sest ta teadis kindlasti, et need taga oleksid käind halvemini ümber kui vaenlased. Ning talle on tähtis, et ta oma rahvas teda käitleks kui kuningat. Ja kuigi Jeremia kinnitab talle, et midagi sarnast ei juhtu, Sidkia ometi ei usu seda ja eelistab surra kindlaks jäänuna paigal, kus midagi enam pole loota. (38 14—23). Kuid sellel kuumal juulipäeval kui linn langes poolteise aastase piiramise järgi (586). Sidkial polnud küllalt mehisust viimaseni vastu panna veel alistamatus kantsis ja ühel ööl ta põgeneb säält sõduritejuhtega Jeeriko poole. Kuid kaldeala-

sed saavad ta kätte ning viivad Nebukadressari juure Riblasse. Ta silmade ees tapetakse ta pojad ja kõik Juuda õilsad ja siis torgatakse tal endal välja silmad, et ta ei unustaks kunagi, mida nägi enne igavest pimedust, kui ta aheldatuna ootab surma Paabeli vanglas.

Surm, millel otsa polnud.

See ei olnud veel lõpp. Kuigi tempel ja palee põletatakse ning kõik Jeruusalemma majad, kuigi linna müürid kistakse maha ja inimesed, kes kuidagi veel miskiks kõlbavad viiakse vangi — siiski proletariaat ja kindlasti ka preestreid jääb maale. Ning nendega Nebukadressar toimib nii hästi, et annab neile omast rahvusest valitsejagi. Kuna see on Jeremiale sõbraliku perekonna liige, siis juba vangide seas teel Paabeli, kui talle Nebukadressari erilisel käsul antakse luba valida, ta eelistab jääda Palestiinasse, teades, et see on ka kaldealaste soov. Need leiavad et ta poliitiliselt on usaldatav ja Kedaljale nõuandjana võib olla kasulik. (39 11—14, 40 1—6 sama lugu kahes vähe erinevas variandis: esimeses Jeremia saadetakse Kedalja juure vahiposte õult, teises teelt Paabelisse).

Naabermaadele põgenenud tulevad tagasi, sissisalgad kogunevad Kedalja juure ja ta hoolitsusel elu näib minevat endist viisi juba. Kuid üks Taaveti soost sissisalgal juht Ismael on ululuse leidnud Ammoni kuninga juures ning see saadab ta tapma Kedaljat, et nii omale saada Palestiina. Teised juhivad hoiatavad Kedaljat, üks palub talt koguni luba tappa Ismaeli, kellele Ammoni kuningas arvatavasti tütre luband tasuks, kuid Kedalja ei usu ega karda midagi (40 7—16).

Kolm kuud hiljem, lõikuse möödunud, Ismael tuleb oma saatjaskonnaga Kedalja juure. Nad söövad koos. Kedalja ei suuda uskuda, et tema võiks tappa see, kellega ta koos söönd, kuid Ismael saab siiski hakkama selle võika patuga. Nad ei lepi ainult Kedalja ja ta õukonna: kaldealaste ja juutide tapmisega. Kui paar päeva hiljem Sekemi mehed lähevad Mispast mööda, et Jeruusalema piiramispäeval leinata varemeil, siis Ismael kutsub nad Kedalja juure — ning seitsekümmend neist ta viskab surnuina ajaloolisse kaevu. Kümme ta jätab ellu, sest neil on nisu, odra, õli ja mee pannused. Need tühjendand, kaasa võttes Kedalja printsessidest naisest ja ametnikud ning muu rahva,

ta tahab minna Ammoni. — Seda kuuleb sissisalkade üldjuht Johanan, tõttab talle järgi ja päästab vangid ta käest. Kuid nad ei julge minna tagasi Mispasse, vaid Petlehema juures peatudes küsivad nõu Jeremialt, kas minna kavatsust mööda Egiptusse või mitte. Jeremia vastab alles kümne päeva pärast, nähtavasti olles kahevahel kogu aja, kuni jõudis selgusele. Ta ütleb, et kui nad kaldealaste mööka kartes pagevad ja loodavad, et Egiptuses pole sõda ega nälga karta, siis Jumal neile saadab järgi mööga ning nälg nagu takjas ripub nende küljes, kui nad aga jäävad maale, kuhu nad Egiptusest kunagi enam ei saa tulla tagasi, siis neil pole midagi karta kaldealasilt (41.42). Kümnepäevane ootamine on muidugi vihaseks teind põgenikud. Ja kuigi nad lubasid kuulda Jeremia Jumala sõna, nüüd nad seletavad, et Jahve üldse talle pole seda kõnelend vaid Paruk, kellele löbu tegevat kui kaldealased tapavad nad. Ning nad lähevad Egiptusse, võttes kaasa mehe, kes eelistas Paabelist Palestiinat (43 1–7).

Jeremia on kaotand viimasegi mõju rahvale, kes on nii palju kannatand, et ta ei suuda uskuda, et see on Jahve karistus. Nad ei leia mingit põhjust miks Jumal neile peaks olema vihane, sest teda on ametlikult igal pool austatud kõik riigi viimased aastad. Palju kergemini on see seletatav Astarte kättemaksuna, kellele ammu pole enam ohverdatud. Ning nüüd nad katsuvad seda hääks teha ja kui Jeremia ütleb, et kõik hädad on tulnud Jahvelt siis nad ei usu. Jeremiale ei jää muud kui kuulutada neile needesõna, et enamik juute Egiptuses saab otsa sõja ja nälja läbi ning ainult need pääsevad, kes tervet Egiptust ähvardava hukatuse eest põgenevad tagasi Juudasse (44). Ja, et hukatus tuleks, Jeremia lubjab valgeks mõned kivid ja matab nad prükki vaaraolossi ette Tahpanhesis ning seletab juuresolevatele juutele, et kui Nebukadressar tuleb Egiptusse põletades templid, tappes ja vangi viies rahva, ta oma trooni laseb asetada just neile kividele (43 8–13).

Inimene sajandite läbi.

Mis ta tegi veel, seda me ei tea ning seda, mis me tast teame on liiga vähe, et saada kindlat kujutelu ta isikust. Kui meil oleks enam andmeid, kindel oleks siiski, et need oleksid täis vasturääkivusi, sest ükski suur inimene pole ühtlane. Ta

pole igatahes selline ekstaatiline revolutsionäär kui Miika, mitte maailmaparandaja Jesaja ega nukker esteetitsev Hosea. Tas on midagi neist kõigist ja just sellepärast teda võib pidada kõige selgemaks ja sisukamaks näiteks prohvetist.

Ta on usklik inimene selle sõna tõsises mõttes, mitte selline vaga nagu neid alati on olnud täis maailm, kellel pole vajadust ühenduse järgi Jumalaga, vaid ainult on tähtis saada kõiki neid hüvesid, mis vagadus võib anda. Sellised inimesed lepivad kommetega: olgu nad kiriku ette kirjutatud või rahvas juba aasta-sadu maksvad ja nad ei oskagi mõelda, et usk on midagi muud kui kommete täitmine, olgu need siis nii õilsad ja kõrged kui tahes. Neid, kes elavad teisiti nad peavad Jumala teotajaiks, moraali ja maksva korra vaenlasiks, sest neile on liiga raske käia nõutud teed ja selleks, et see ei kohutaks, ta tuleb tunnista-tada väärtusetuks ning kahjulikuks koguni, muidugi eriti noor-soole. Iga usklik inimene iseendast satub riidu selliste seenetand ja hallitand olenditega, mädanevate viigimarjadega, mis ei kõlba enam miskikski. Ta ei suuda mõista kuidas inimesed võivad elada nii pimedalt, siiski aga nii rahulikult. Ja kui nagu Jeremial, tal kindel teadvus on lähenevast hukatusest, siis ta tunneb, et peab manitsema, peab katsuma parandada ning peab kuulutama, et kõik rahul elavad vagad on väärtusetu praht.

Semiidi usku iseloomustavad kaks joont: Jumal on vägivaldne ja Jumal talitab õiglaselt. Kumbagi ta nõuab Jumalalt, ning kui ta tunneb, et ta mõistus ei suuda neid ühendada, ta resigneerub ja alistub Jumalale tööriistaks, kaotab minateadvuse peaaegu ja muutub tähtsusetuks osakeseks kõigis, mis on loodud. Ja, mida tugevam on pinevus nende kahe tunnetuse vahel, seda usklikumaks võib nimetada inimest ja seda õnnetumaks. Ainult Hiibi võiks ehk Jeremiast pidada usklikumaks, igatahes ta on peaaegu purunemiseni pingul nende kahe äärmuse vahel. Jumal on ta teind hoolimata vastupanekust prohvetiks ning sama hoolimatult, jonnakalt ning tuliselt Jeremia nõuab õiglust. Nõuab, et Jumal hooliks iseendast. Ja kuigi ta variseb kui Jumal teda sunnib võidujooksma hobustega, elama keset lõvisid, ta tõuseb jälle ning ei jäta teda rahule.

Kõneldakse, et ta omalt olemuselt olnud õrnahingeline luuletaja sugugi mitte kohane selleks raskeks ametiks. Sellega on öeldud liiga vähe, sest selliseks ametiks keset lagunemist polnud kohane keegi. Ja kuigi terve rahvas on närune, Heseieli kirjel-

dused valgustavad mõndagi veel, kuigi ta ei ole väärt oma Jumalat, Jeremia tunneb talle kaasa. Ta teab ju, et ta vastu oma tahtmist toob hukatuse, arvab, et tema olemasolu, ta kuulutused ning teod lähendavad lõpu. Ta ei saa sellepärast teisiti kui halada. Ta on armutu kriitik, täis põlgust ning irooniat nagu Kierkegaard, riigi ja kirikuvaenlane, enam kui anarkist, sest ta tunnistab ainult Jumalat. Kuid teised kannatavad vähem selle all kui ta ise. Ta ei tahaks nii erineda kõigist, aga ta peab. Ta sõitleb suurnikke ja lihtrahvast, needes nende väikekodanlikku vagadust, elab üksildaselt ning rõõmutult, kuid väga tihti kõneleb mõrsjast ja peigmehest, kes talle on rõõmu ja õnne kehastiseks. Ta igatseb taga seda väikekodanlikku elu, mida ta põlgab ja põlgama peab.

Ta on Israeli Jumala ori ja Jahve ohver, ning ainult sellepärast ta on suur.

Usuteadusline Ajakiri

ilmub Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi väljaandena
4 korda aastas. Hind 3 kr.; üksiknumber 75 senti.

Vastutavaks peatoimetajaks on prof. H. B. RAHAMÄGI.

Ajakirja toimkonda kuuluvad: H. B. RAHAMÄGI (esimees);
J. KÖPP; O. SILD; S. AASLAVA; J. SELLIOV;
E. S. TEPPAN; K. VALDMANN (asjaajaja).

Toimkonna aadress: Tartu, Peeter Põllu tän. 2.

Tarbekorral ilmuvad lisavihud.

SENI ON ILMUNUD JÄRGMISED LISAVIHUD:

- Nr. 1. **O. SILD. Kas on Tallinna Toomkirik kunagi olnud piiskopi kirikuks?** Hind 1 kr.
- Nr. 2. **Usuteaduslisi oskussõnu.** Trükk on läbimüüdud. Uus väljaanne ilmumas.
- Nr. 3. **Tartu Usuteaduskond Rootsi ajal.** Ilmus Tartu Ülikooli 300-a. juubeli puhul, 1932. a. Hind 2 kr.
- Nr. 4. **M. J. EISEN. Vändra Tõnn 1932. a. teadete valgustusel.** Hind 1 kroon.
- Nr. 5. **HUGO MASING. Anatoti prohvet.** Hind 1 kroon.